

**ПРИСЪЕДИНЯВАНЕТО НА
БЪЛГАРИЯ КЪМ
ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ:
РОЛЯТА НА
ПОЛИТИЧЕСКИТЕ ПАРТИИ**

АНТОНИЙ ТОДОРОВ

ЦЕНТЪР ЗА ИЗСЛЕДВАНЕ НА ДЕМОКРАЦИЯТА

1999

Публикувано със съдействието на Делегацията на Европейската комисия в България

CSD АНАЛИЗИ/REPORTS:

1. България и структурните фондове на Европейския съюз. С., 1999.
ISBN 954-477-050-X
2. Структурните фондове на Европейския съюз: кратко ръководство. С., 1999.
ISBN 954-477-036-4
3. Социални проблеми на присъединяването на България към Европейския съюз. С., 1999.
ISBN 954-477-052-6
4. Подготовка за преговори за членство на България в Европейския съюз. С., 1999.
ISBN 954-477-056-9
5. **Присъединяването на България към Европейския съюз: ролята на политическите партии. С., 1999.**
ISBN 954-477-054-2
6. Капиталовите пазари в процеса на присъединяване на България към Европейския съюз. С., 1999.
ISBN 954-477-058-5

Редакционен съвет:

Бойко Тодоров
Огнян Шентов
Мария Йорданова
Александър Стоянов

ISBN 954-477-054-2

© **Център за изследване на демокрацията**
Всички права запазени.

ул. „Лазар Станев“ 1, 1113 София
тел. (+ 359 2) 971 3000, факс (+ 359 2) 971 2233
www.csd.bg, csd@online.bg

СЪДЪРЖАНИЕ

УВОД.....	5
1. ЕВРОПЕЙСКИТЕ ПОЛИТИЧЕСКИ МОДЕЛИ КАТО НАЦИОНАЛНА ПОЛИТИЧЕСКА КУЛТУРА.....	7
1.1. БЪЛГАРСКИТЕ ИНСТИТУЦИИ В ОГЛЕДАЛОТО НА ЗАПАДНАТА ПОЛИТИЧЕСКА ТРАДИЦИЯ.....	7
1.2. ЕВРОПЕЙСКАТА ГЕНЕАЛОГИЯ НА ПАРТИЙНИТЕ ЕТИКЕТИ.....	8
2. ЕВРОПЕЙСКАТА ИДЕЯ КАТО ФАКТОР ЗА ДИФЕРЕНЦИАЦИЯТА НА ПОЛИТИЧЕСКОТО ПРОСТРАНСТВО В БЪЛГАРИЯ.....	10
3. СБЛИЖАВАНЕТО НА ПАРТИЙНАТА СТРУКТУРА С ЕВРОПЕЙСКИТЕ МОДЕЛИ.....	12
3.1. ЕВРОПЕЙСКИТЕ ПАРТИИ В ТЪРСЕНЕ НА АНАЛОЗИ И ПАРТНЬОРИ.....	12
3.2. ВЪТРЕШНАТА ЛОГИКА НА ПОЛИТИЧЕСКА ДИФЕРЕНЦИАЦИЯ СЪЗДАВА БЛИЗКИ ДО ЕС СТРУКТУРИ.....	14
3.3. „ЕВРОПЕЙСКИЯТ КОНСЕНСУС“.....	19
4. ПЪТЯТ НА ПАРТИИТЕ КЪМ ЕВРОПА.....	21
4.1. БСП И ПЪТЯТ КЪМ ЕВРОПЕЙСКАТА СОЦИАЛДЕМОКРАЦИЯ.....	21
4.2. СДС ОТ ПОЛИТИЧЕСКАТА АМБИВАЛЕНТНОСТ КЪМ ХРИСТИЯНДЕМОКРАТИЧЕСКИ ОБЛИК.....	23
4.3. ЕВРОЛЕВИЦАТА В ТЪРСЕНЕ НА ЛЕГИТИМНОСТ.....	26
4.4. ПРИНОСЪТ НА ДРУГИТЕ ПАРТИИ.....	27
5. ЕВРОПЕЙСКИТЕ СТАНДАРТИ И НАЦИОНАЛНАТА САМОЛИЧНОСТ.....	30
ПРИЛОЖЕНИЕ.....	33
ПАРТИИТЕ.....	35
ХРОНИКА.....	39
РЕЗУЛТАТИ ОТ ИЗБОРИТЕ (1990–1997).....	42
ОБЩЕСТВЕННОТО МНЕНИЕ И ЕС.....	43
ИЗБРАНА БИБЛИОГРАФИЯ.....	44

Центърът за изследване на демокрацията благодари за бележките и предложенията на:

Благой Димитров, Народен представител, Заместник-председател на ПГ на СДС, Член на Комисията по икономическа политика;

Димитър Стефанов, Народен представител, ПГ Народен Съюз, Заместник-председател на Демократическата партия;

Илия Петров, Народен представител, Секретар по информационната политика на СДС;

Николай Камов, Народен представител, Заместник-председател на Комисията по външна и интеграционна политика, Политически секретар на Българската Евролевица;

Станислав Даскалов, Председател на управителния съвет, Европейски институт.

УВОД

Процесът на интегрирането на България към ЕС е многостранен политически, институционален, икономически, социално-структурен и психологически процес. По същество става дума за комплексна социална трансформация, чиято цел е достигането на обществени структури, стандарти, консенсуални представи и стратегии, съвместими с ЕС и приемливи за страните-членки. В този процес актьорите са разнообразни и не могат да се сведат единствено до усилието на държавните институции и най-вече на законодателното тяло и изпълнителната власт. Един от най-мощните, макар и често оставащи на втори план, канали за сближаването на България към ЕС са политическите партии.

Включването на партиите във външнополитическия процес не може да се свежда единствено или приоритетно до времето, когато те носят отговорността за изпълнителната власт. В опозиция или дори извън парламента, политическите партии могат да оказват понякога съществено влияние върху условията, в които се формира и осъществява външната политика. Партиите в някои случаи могат да бъдат изключително важен източник за международния „имидж“ на България, който оказва силно влияние върху позициите на международните партньори на страната и в частност – на страните-членки на ЕС по въпроса за интегрирането на България в съюза.

Политическите партии, наред с другото, имат няколко съществени функции, свързани пряко с интегрирането на България в ЕС:

- те много често са каналите за въвеждането в българската политика на европейските политически стандарти;
- те представят в европейското политическо пространство българската политическа палитра от стратегии и идеи;
- те създават допълнителна мрежа от лобита сред политическата класа на ЕС в полза на интегрирането на България;
- те могат да структурират политическия живот в България в съответствие със стандартите на ЕС.

Ето защо изследването на ролята на партиите в процеса на интегрирането на България в ЕС е съществен елемент от изработването на обща представа и теоретичен модел на процеса. В теоретичен план партиите са част от политическата система и са свързващо звено между политическото и гражданското общество. Тяхната роля във външната политика обикновено е свързана с властовите им позиции. Но процесите на интернационализация на партийния живот през последното десетилетие предоставя на партиите нови възможности за участие във външнополитическия процес. В българския политически живот партиите са важен инструмент за усвояване на чуждия политически опит, дори може да се каже, че са основното средство за това. Тяхната дейност като международни актьори, техните международни контакти, организираните от тях международни форуми са незаемим канал, по който общественото мнение в България се информира за чуждите политически стандарти, за правилата и нормите на политическия живот в страните от ЕС, например.

Разбира се, влиянието на партиите върху външната политика и международния облик на една страна е функция от характера на нейната политическа система и най-вече от ролята, статута и функциите на политическите партии в нея. България след 1989 г. е развила един „европейски“ тип партийна система, в която политическите организации са институционални структури, стремящи се да представят политически значителни групи социални интереси. Според този модел партиите се включват във външнополитическия процес като представители на определена част от общественото мнение. В САЩ, наред с тази функция, партиите участват във външната политика най-вече чрез влиянието, което имат в различни фондации, финансиращи проекти и изследователски институции. В известен смисъл „американският“ модел на партийна система е основан повече на „експертно“ участие на политическите партии във външнополитическия процес. В България има малко елементи на експертно участие на партиите във външно-

политическия процес, макар някои „мозъчни тръстове“, под една или друга форма свързани с политически партии, да оказват влияние, но главно чрез разработването и представянето пред чуждестранни партньори на алтернативни на правителствената политика гледни точки.

1. ЕВРОПЕЙСКИТЕ ПОЛИТИЧЕСКИ МОДЕЛИ КАТО НАЦИОНАЛНА ПОЛИТИЧЕСКА КУЛТУРА

Ролята на политическите партии в България за възприемането на европейските стандарти на политически живот е свързана с една особеност на българската политическа култура. Политическият живот в страната винаги е бил отворен към възприемането на чужди модели. Отвореността на българската политика към чужди политически модели може да се констатира още в зората на българския политически живот. Самите европейски политически модели са се превърнали в собствено национална българска политическа култура. Съвкупният политически опит на нацията се е натрупвал най-вече като процес на усвояване на политически модели, идващи от Европа.

1.1. БЪЛГАРСКИТЕ ИНСТИТУЦИИ В ОГЛЕДАЛОТО НА ЗАПАДНАТА ПОЛИТИЧЕСКА ТРАДИЦИЯ

В България политиката идва от чужбина. Модерният политически живот от средата на 19 век насам е поредица от заемки от чуждестранни политически модели. Още в зората на политическото пробуждане на българите някъде към средата на миналия век „бистренето на политиката“ в кафенето е най-вече за това, как вървят „европейските работи“. Такава е ситуацията в цялата Османска империя, част от която е и България. В империята няма политически живот. Политиката е отвъд границите, в Европа. Политическото се свежда главно до отношенията на империята с чуждите държави.

Най-същественото политическо послание на българското възраждане е формулирано през 1762 г. от Паисий в неговата „Славянобългарска история“ – българите са имали свое царство и господарство, т.е. били са славни като другите европейски народи. С други думи внушението „да бъдем като другите“ или „да станем като другите“ е политическа програма, означаваща „въвеждане на политиката“ по българските земи. Модерната политика започва с държавата, възстановяването на държавността е първостепенният политически въпрос. Възстановяването на държавността означава „да бъдем като другите“ и вече предполага заимстването на общия европейски модел на модерната държава-нация, организираната в държава-нация.

Колкото и самородни да са мнозина от дейците на българското възраждане и на националноосвободителното движение, всички са повлияни от европейските политически идеи на своето време. Въпреки общата за всички идея за възстановяването на българската държавност, още от средата на XIX век в националноосвободителното движение виждаме цяла палитра от политически проекти, които са заимствани от Европа. Самото „отделяне“ от империята, постигането на независимост, е в оптиката на модернизацията – Османската империя е синоним на старото, архаичното, изостаналото, Европа е синоним на прогреса, на напредъка, на просветата. Империята е миналото, Европа е бъдещето.¹

Тази отвореност на зараждащото се българско политическо общество към европейските политически модели и изобщо към чуждите политически модели е неизменна характеристика на политическия живот след Освобождението. Първата българска конституция от 1879 г., както е известно, е заемка от принципите на белгийската конституция от 1831 г.. И това едва ли е българска оригиналност: всички нови държави, появили се на европейската карта през XIX век „получават“ политически режим на конституционна монархия, договорен от великите сили. Особеността се състои в това, че възприетият в България модел е европейски до последна подробност (държавно устройство, съдебна система, административно-територи-

¹ Дори в днешния политически дискурс срещаме често опозицията „Европа-Азия“ като синоним на „напредък-изостаналост“. Присъединяването на България към европейските или евроатлантическите структури се представя като опозиция на една ориентация към Изтока, Азия (включително Русия), изобщо – към старото, миналото.

ално деление, образование, съобщения, здравеопазване и т.н.) и е съвършено различен от привнесенния веднага след руско-турската война руски модел на управление. Европа за българския политически елит по онова време е модел за модернизация и той е възприет въпреки огромното влияние и авторитет на Русия, имаща ореола на освободителка. За България европейският политически модел на конституционна монархия е път към „цивилизоване“, към откъсване от наследството на Османската империя.

Следващите конституции от епохата на комунизма също възприемат повече или по-малко чужди модели. Конституцията на народната република от 1946 г., въпреки особеностите си, търси да съвмести общите демократични принципи на представителната демокрация със съветския модел, поне на равнището на афишираните си цели. От една страна тя учредява парламентарна република с многопартийна система и плурализъм на собствеността, от друга страна провъзгласява принципи на съветския комунизъм. Конституцията от 1971 г. е изцяло в духа на общия източноевропейски комунистически модел на държавно устройство.

Изглежда най-еклектична е новата конституция от 1992 г. Парламентарна република с плуралистична партийна система, но с пряко избран президент, подпомаган от вицепрезидент. В тази палитра от заети конституционни модели ще видим опита и на Германия, и на Италия, и на Франция, и на САЩ. Сякаш поривът на учредителите на новата република е бил да вземат „всичко най-добро“ от западната демокрация. Всъщност част от конституционните дебати през 1990-1991 г. е именно в това, какъв конституционен модел да възприемем (френски, американски, германски или италиански). Показателно е, че въпреки силните апели в публичното пространство за просто възстановяване на Търновската конституция, надделява мнението, че е по-добре да се изработи съвременен конституционен модел, съобразен със стандартите на запада.

1.2. ЕВРОПЕЙСКАТА ГЕНЕАЛОГИЯ НА ПАРТИЙНИТЕ ЕТИКЕТИ

Заемките от политически модели изглеждат най-очевидни при избора на партийните етикети. Веднага след Освобождението традиционните партии на „младите“ и „старите“ се превръщат в либерали и консерватори. Последвалите етикети за с изцяло европейски произход: демократи, социалдемократи, радикали, републиканци, комунисти. В българската политическа традиция липсват етикети от типа „Партия на верния път“ (Турция), „Национал-царанистка партия“ (Румъния) или „Партия на дребните собственици“ (Унгария). Неразбираемостта на новите етикети води до появата на персоналистки етикети – българският превод на партийните имена приема формата на фамилии („стамболовисти“, „радослависти“, „тончевисти“) или на звучни неологизми като „народняци“, „дружбаши“.

Разбира се, въпросът не е само в партийните етикети. Политическите партии в България още при възникването си заемат и съответните роли, изпълняват съответните функции, които имат и западноевропейските им аналози. В самия процес на подготовка на партийните програми, учредителите на българските партии най-често заимстват от съответните програми на политическите партии от европейските страни. Влиянието на Европа е и по линията на образованието – мнозина от политическите дейци от началото на XX век получават образованието си в европейски университети, а заедно с това възприемат и различни европейски политически идеологии, които пренасят в България.

Друг израз на заимстването на чужди политически модели е неизменната „филофобия“ в българския политически живот. Няма политическа партия и политически проект, който да не е афиширал или да не афишира привързаност към една или друга чужда държава. Обикновено става дума за велика сила, която би могла да бъде покровител на България и да стои зад българските национални стремежи. По традиция в българския политически живот е имало „русофили“ и „русофоби“, „англофили“ и „германофили“, „туркофили“ и „туркофоби“. Дори онези политически сили, които афишират крайна чувствителност към „националната идея“ не остават извън „фи-

лофобията“. Наред с другото, причините за това можем да търсим и в поведението на Великите сили по отношение на българския национален въпрос. Създаването на българската национална държава се влита във възел от противоречия между големите държави, като не може да се каже, че една и съща велика сила е винаги приятел или неприятел на България. Поради това обектът на „филофобия“ за българските политически партии се мени в зависимост от външнополитическите обстоятелства.

Референцията към чужди политически модели е съществена част от партийната самоличност на повечето български политически формации. При това не става дума само за повърхностна привързаност към потенциални покровители или неприязън към предполагаеми неприятели. „Русофилството“ на консерваторите, „съглашенофилството“ на демократите, „светофилството“ на комунистите е неотменима част от политическата им самоличност. Чуждата държава е емблема на предлагания политически модел, а афишираната привързаност към нея не е „национална измяна“. Най-малкото защото българските аналози на европейските партийни етикети са достатъчно специфични, достатъчно „национални“ и „местни“ както идеологически, така и по отношение на социалната си база. От друга страна „филиите“ и „фобиите“ са твърде променливи и зависят както от господстващия политически модел в референтната чужда държава, така и от конкретната ѝ политика на Балканите. Стамболов започва като „русофил“ и завършва като яростен „русофоб“; „Тесните“ социалисти са „русофоби“ до 1917 г. и „русофили“ след това. Вероятно само с изключение на Турция, която по традиция се възприема като „национален неприятел“ (реминисценция от отхвърлянето на Османското политическо наследство), едва ли има в българската политическа история трайни и масови „фобии“ и „филии“.

Фашизмът в България, например, е очевидна политическа заемка от чужбина. И това проличава в трудното идеологическо съчетание на расовата теория с националната самоличност. Опитът да се обоснове „неславянската“ същност на българите, за да се отговори на схемата за „низшите“ и „низшите“ раси, приемането на антиеврейски закони при липсата на традиционен антисемитизъм в България – всичко това е желание да се възприеме съвършено чужд политически модел, моделът на новия чужд покровител нацистка Германия.

Комунистическият политически проект е изцяло зает от Съветския съюз. Той се прилага като международна стратегия и първоначално афишира отказ от всякакви „национални особености“. Мнозина виждат в комунизма след 1944 г. път към модернизация, отново еkleктично съчетаващ „европейския прогресистки проект“ с „руския съветски модел“.

След 1989 г. „филофобията“ отново и неизменно присъства в политическия дебат. САЩ, Русия, Европа, Турция – цяла палитра от чужди референтни модели, присъстващи в политическата самоличност на всяка днешна политическа партия. СДС видимо се раздвоява между Америка и Европа, БСП – между Европа и Русия; ДПС – между Турция и Европа, дори националистите се раздвояват между референтни чужди модели (православие, славянство).

2. ЕВРОПЕЙСКАТА ИДЕЯ КАТО ФАКТОР ЗА ДИФЕРЕНЦИАЦИЯТА НА ПОЛИТИЧЕСКОТО ПРОСТРАНСТВО В БЪЛГАРИЯ

Причините за партийната диференциация в България в началото на прехода към демокрация са преди всичко вътрешни. Но „идеята Европа“ играе важна роля в този процес. До каква степен стремежът към Европа определя параметрите на политическата диференциация в България? Още в самото начало на прехода общата цел, около която няма спорове или съмнения, е описвана като „път към Европа“ или „завръщане в Европа“. Отново е налице синдромът на търсената модерност от времето след националното Освобождение. Европа (ЕС) е моделът за следване, неоспорван от някоя влиятелна политическа сила.²

Темата „Европа“ диференцира политическото пространство по няколко причини: институционални, политически, аксиологически и гносеологически. В институционален план нито една политическа партия в България, независимо от наименованието, програмните си цели и социална роля не може да се легитимира като единствено „европейска“. Силната легитимираща стойност на темата „Европа“ я прави непосилна само за един политически актьор. Така се създават условия за своеобразно съревнование на партиите на „европейска“ тема, своеобразно съперничество за това, коя партия най-пълноценно, най-ефикасно, най-всеобхватно възприема „Европейската идея“. Това съперничество само по себе си стимулира различия в аргументите „за Европа“ и е основа за диференциране на различни европейски проекти, свързани с различни политически партии.

Европейската тема диференцира политическото пространство в България и поради политическия плурализъм на самата Европа (ЕС). Безспорната ценност на европейския политически модел като плуралистична представителна демокрация за всички политически актьори в българския преход към демокрация (дори крайните националисти се позовават на „европейските стандарти“) легитимира почти автоматично политическия плурализъм в България. „Откриването“, че в Европа съжителстват толкова много различни политически тенденции, стимулира разгръщането на подобна политическа палитра и в България още от самото начало на прехода към демокрация.

Влиянието на „темата Европа“ върху партийната диференциация в България е и ценностно. И след 1989 г. политическите партии в България проявяват силна чувствителност към легитимация чрез избор на чуждестранен политически модел. Афиширането на привързаност към някоя западна велика сила съпътства изграждането на почти всички нови политически партии. Когато възприемат като част от собствената си легитимация някой западен национален политически модел („германския“, „френския“, „американския“, „испанския“ или „гръцкия“), българските политически партии наред с това стават проницаеми за политическите послания на управляващата в съответната страна политическа сила и така възпроизвеждат заедно и като цяло един присъщ на ЕС политически плурализъм.

„Темата Европа“ диференцира политическото пространство в България и гносеологически, чрез възприемането като общовалидни на обяснителните парадигми на прехода в България и в Източна Европа, изработени в западната социална мисъл. Става дума за това, че когато преходът се обяснява с традиционните за Запада политически понятия, когато се описват осите на разграничаване на мненията по линии, съществуващи в западните общества (най-често западноевропейските), тогава и самото обществено мнение започва да се структурира според тези линии, следвани от поли-

² Стремежът към Европа поражда огромни обществени очаквания за бързо и безпроблемно разрешаване на проблемите на прехода към демокрация и към пазарна икономика. Общественото мнение като цяло вижда в Европа, поне в началото на прехода, източник на материална и морална подкрепа за промените, гаранция, че тези промени ще протекат безпрепятствено и на ниска цена.

тическите елити. Последното има често за следствие някои неочаквани развиятия и развързки в Източна Европа и България, „нелогични“ според господстващите очаквания резултати.

Темата „Европа“ се противопоставя на „комунизма“, поради това всички новосъздадени политически партии, които се определят като демократични или като „некомунистически“ неизбежно включват в политическата си самоличност „Европа“. Независимо от това, дали означава нещо съществено или е просто етикет, позволяващ новата партия да бъде класифицирана сред „демократичните“.

„Пътят към Европа“ е името на тази обща представа за прехода. Във всеки случай първите политически програми и стратегии от началото на прехода описват целите на политическото движение като сближаване към европейските стандарти, като възприемане на европейските характеристики. Кратката формула „демокрация и пазарна икономика“ е описание на същността, така както тя се вижда от новите политически актьори“, на западно-европейското модерно общество.

Представата за прехода в България е по същество план за доближаване на българското общество до стандартите на ЕС. В програмите на всички новосъздадени политически партии присъстват неизменно тези общи елементи:

- в политическата сфера – истински политически плурализъм, свободни и демократични избори, демократизиране на държавата и създаване на правова държава, ефективни и работещи държавни институции, развитие на гражданско общество – партньор и ограничител на държавата;
- в икономическата сфера – премахване на държавните монополи в икономиката и приватизация, разгръщане на индивидуалната частна инициатива, гаранции за частната собственост и стимулиране на чуждестранните инвестиции;
- в социалната сфера – равен шанс за всички, особено при приватизацията, достъпно образование и здравеопазване, висок жизнен стандарт;
- в международната сфера – политика на мир, сътрудничество със САЩ, присъединяване към ЕС и НАТО.

Този програмен консенсус остава често неразбран, неусетен. Но той реално съществува, защото описва основните черти на западното общество, така както то е прието като модел за следване.

Наред с този действителен програмен консенсус, в началото на прехода се появява плеяда партии и организации, афиширащи своята „европейска същност“ – идейното течение „Път към Европа“ в БСП, Партията за световни и европейски съединени щати. Това обаче е въпрос на избран етикет. По-важното е, че съществува действителен консенсус в полза на присъединяването към ЕС. В действителност по това време, а и по-късно, общественото мнение малко си дава сметка за трудностите на това присъединяване, за усилията които то ще изисква, дори само в икономическата област. За момента е важно да се подчертава „европейската самоличност“ като синоним на новост, модерност и демократичност.

3. СБЛИЖАВАНЕТО НА ПАРТИЙНАТА СТРУКТУРА С ЕВРОПЕЙСКИТЕ МОДЕЛИ

Партийната диференциация в България и останалите източноевропейски държави след комунизма е вече достатъчно широко анализирана. Съществуват и обяснителни парадигми на процеса на формиране на партиите. Херберт Кичелт разглежда процеса като последователно преминаване през три степени на партийна организация: около харизматичен лидер, чрез клиентелистко-патронажна организация и най-накрая – създаване на програмна партия.³ Той вижда успеха на политическия преход до голяма степен като шанс за установяване на партийна диференциация между програмни партии (като идеален модел, доколкото емпирически всяка партия е симбиоза на харизматичност, клиентелизъм и програмност). Този процес е и процес на преминаване от нестабилизирана към стабилизирана демокрация, което от гледна точка на партиите означава висока степен на различимост на партиите и не толкова изявени техни особености. Обратно, в началото на процеса партиите са слабо различни в програмно отношение, но с много изявени характеристики, главно що се отнася до генеалогията им. Поради това в началото имат силна нужда от легитимация в политическото пространство.

Майкъл Уолър обръща внимание на факта, че новите партии нямат ясна роля. Поради това се нуждаят от символна идентификация с всепризнати политически модели, какъвто е европейският модел за България.⁴ Така новосъздадените (трансформирани или възстановени) политически партии в България едновременно се легитимират чрез европейски модел (оказват се негов резултат), но и въвеждат европейския модел (оказват се негов фактор) в политическия живот.

3.1. ЕВРОПЕЙСКИТЕ ПАРТИИ В ТЪРСЕНЕ НА АНАЛОЗИ И ПАРТНЬОРИ

Дейността на европейските политически партии в първите години на прехода в България оказва съществено влияние върху партийната диференциация. Новосъздадените партии са склонни да възприемат идеологическите и програмните послания на онези западни политически партии, които проявяват желание да им помагат. Помощта се изразява както в материална подкрепа, така преди всичко в европейска легитимация. Именно поради това може да се каже, че дейността на международните експерти, често изпращани за да подпомагат политическите партии в подготовката на първите избори, в изработването на първите им политически програми и политически рекламни кампании, се оказва решаваща за облика на влиятелните партии, особено от кръга на тогавашната антикомунистическа опозиция. Но дори и БСП, наследникът на комунистическата партия, е под силното влияние на послания, идващи от западни партии (най-вече социал-демократически).

С напредването на процеса посланията на партиите стават по-ясни, самоидентификацията – по-определена. Като цяло партийната структура все повече заприличва на партийната структура на стабилизираните демокрации в Западна Европа. Постепенно се разгръща и стабилизира палитрата от партии, заемащи пространството от „крайно ляво“ до „крайно дясно“. Дори когато на някоя от степените липсва съответна на българската политическа традиция партия, тя просто се създава, за да уравни структурата и за да се доближи тя до европейския стандарт. Това съвсем не става съзнателно, а сякаш интуитивно политическата класа намира формулата или просто първоначално възприетата формула на партийна диференциация логически води до разгръщането на партийната палитра такава, каквато е в страните от ЕС.

³ Виж: Kitschelt, H. Party Systems in East Central Europe. Consolidation or Fluidity? Glasgow, 1995.

⁴ Waller, M. Parties, Trade Unions and Society in East-Central Europe. Ilford, Essex, 1994.

Европейските партии влияят активно върху партийната диференциация чрез усилията си да намерят в България легитимни аналози и партньори. Самите европейски партии виждат особен интерес в това, новите демокрации да изработят в процеса на своето развитие същите роли, които вече са изработвани в Западна Европа. Това би било допълнително легитимиране на съответните западни партии. Пътят, по който обикновено действат европейските партии (национални или международни) е двояк:

- търсене, откриване и легитимиране на своя аналог в наличната политическа палитра;
- трансформиране или създаване на своя аналог.

В първия случай тази стратегия на европейските партии поражда сред българските партии конкуренция, която има и положителни страни – стимулира възприемането от партиите на европейските стандарти за правене на политика. В това отношение най-ярък пример са партиите от социалдемократическия и от либералния спектър. Въпреки изключителната разпокъсаност на тези партии в България, стремежът да се превърнат в легитимен партньор на съответните европейски социалдемократически или либерални формации стимулира консолидирането на партийната система и търсенето на сътрудничество между партии с близка политическа ориентация.⁵

И в двете стратегии е очевидно въздействието върху облика на българските партии. Най-пряко е въздействието върху програмните послания – за да станат аналог на съответната европейска партия българските партии са склонни да възприемат необходимите програмни промени. В някои случаи самите европейски партии изискват такива промени като условие за легитимиране на българските им аналози. Това обаче е рядка практика. Покоро промените се правят като подразбиращи се. Първите програми на новите политически партии след 1989 г. широко заимстват принципи и дори текстове от програмни документи на съответни европейски аналози.

В това отношение има достатъчно примери на програмно преориентиране на партии в зависимост от международната подкрепа, на която могат да разчитат.

Така например коалицията ОНС в днешното НС се обявява в подкрепа на монархията, защото разчита на откритата подкрепа на Симеон II. Но не само ДПС, а и други съставки на тази коалиция преди това не са заявявали ясни монархически симпатии.

СДС се превръща постепенно в дясна или дясно-центристка партия, изоставяйки стремежите си да покрие цялото политическо пространство от социалдемократите до консерваторите. Една от причините за това е нарастващото сближаване и подкрепа от страна на консервативни и християндемократически партии от ЕС и САЩ.

ГОР постепенно се отмества от по-либерални към по-социалдемократически позиции с откриването на перспективата пред новосъздадената Евролевица да стане легитимна социалдемократия в България и да бъде подкрепена от Социалистическия интернационал и от Партията на Европейските Социалисти.

В случая не става дума за политическа безпринципност, както обикновено се тълкуват такива събития в масовия печат. Става дума за естествен процес на сближаване на българската партийно-политическа структура до тази на ЕС.

Един от най-ефективните канали за въздействие на европейските партии върху диференциацията на българското политическо пространство е дейността на свързаните с тях фондации. Европейските партийни фондации и институти са едни от най-активните организатори и спонсори на различни по характер дейности – семинари, конференции, кампании – които целят да подпомогнат съответните български политически партии, да внесат в обществения дебат определен набор от идеи, да подпомогнат една или друга партийна стратегия, да демонстрират, най-сетне, съответно присъствие в България. Партийните фондации и институти са мощно средство за подпо-

⁵ Показателен е процесът на консолидиране на либералните формации, който протича около фигурата и партията на бившия президент Ж.Желев.

магане на самото изграждане на партийния плурализъм в България. Едновременно работата на тези организации в страната подпомага разностранни дейности: формиране и образование на партиен актив; въвеждане в партийния дебат на съответните идеи; програмно развитие на партиите; разпространяване на знания и умения сред партийните депутати.

Партийните фондации и институти създават в България своеобразни „клиенти“ – с дейността им се свързват определени групи от политическия и интелектуалния елит, които имат активна роля в политическия дебат и служат като активни посредници за въвеждането в България на съответни политически идеи. Най-активни са партийните фондации и институти от Германия и САЩ: германските фондации „Фридрих Еберт“ (на социалдемократите), „Фридрих Науман“ (на либералите), „Конрад Аденауер“ (на християндемократите), Ханс Зайдел (на германския ХСС); Националният републикански институт и Националният демократически институт на САЩ. В по-малка степен активност проявяват и други организации с идеална цел, свързани с партии от редица европейски страни, като фондацията „Жан Жорес“, близка до социалистите, или фондацията „Робер Шуман“, близка до центристите (Франция), фондацията „Уестминстър“ на консерваторите (Великобритания), Либералната академия за развитие (Португалия) и други. Активно влияние, главно при конституирането на некомунистическите партии, имат и непартийни международни фондации, като „Отворено общество“ (поддържана от Джордж Сорос).

Влиянието на тези организации в партийната диференциация е главно чрез усилията им за консолидиране на съответния партийно-политически сектор. До голяма степен ориентирането на СДС към християндемократията, усилията за единодействие на левите партии на социалдемократическа основа, опитите за консолидиране на либерални партии около Жельо Желев са резултат от дейността и влиянието на международните партийни фондации и институти. Но в тази насока и възприетият модел на прехода в България е повлиян и от дейността на международните фондации и неправителствени организации – не като пряко налагане на предварително дефиниран път за развитие, а според успеха на усилията да се консолидират партиите от определена част на политическия спектър в България.

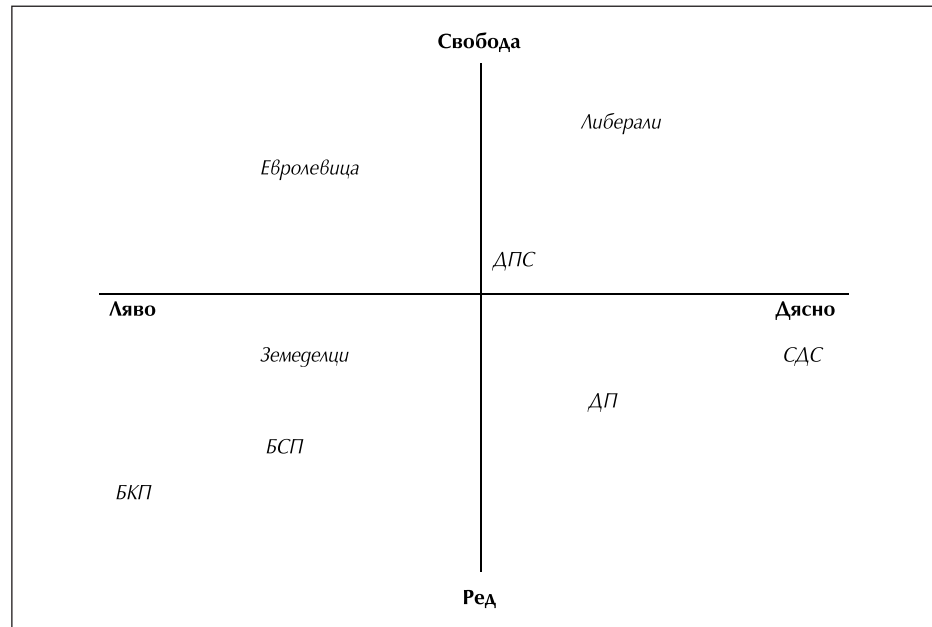
3.2. ВЪТРЕШНАТА ЛОГИКА НА ПОЛИТИЧЕСКА ДИФЕРЕНЦИАЦИЯ СЪЗДАВА БЛИЗКИ ДО ЕС СТРУКТУРИ

Процесът на партийно-политическа диференциация е исторически. Палитрата на политическите партии се разгръща по европейски образец, който се налага върху българския политически живот като легитимна обяснителна схема и обхваща, обяснява, интерпретира и подчинява вътрешните диференциации. Макар в началото на прехода към демокрация създаването на нови политически партии да изглежда хаотично (доскоро в съдебните регистри бяха записани повече от 200 политически партии), постепенно те започват да възприемат определени роли, които се очаква да играят. Легитимността на тези роли се определя от съответствието им на ролите, играни от партиите в ЕС. Възприемането на ролите и избора на партийни етикети върви успоредно. Изборът на християн-демократически етикет означава и увеличено внимание към вярата и християнските ценности, които веднага намират израз в съответните партийни програми и послания. Изборът на социалдемократически етикет автоматично води до възприемането на програмните лозунги на Социалистическия интернационал и на неговия девиз за свобода, справедливост и солидарност. Изборът на либерален етикет неизменно ще изведе свободата и индивидуализма като основни понятия на партийното послание. Дори крайно десните партии в България заимстват идеи и лозунги от своите европейски партньори, макар това понякога да звучи съвършено екзотично тук.

Така по същество българската партийна структура започва да съответства на една разпространена матрица на партийна диференциация, прило-

жима за всички страни от Източна Европа и предложена от Херберт Кичелт⁶ като минимален модел на линиите на политическо разделение (кливиджи) в пост-социалистическите страни. В тази матрица обикновено се използват две скали: ляво (дясно и авторитарно) либертарно, като първата скала синтетично диференцира партиите според икономически и политически ценности, а втората отвежда към културни и социални ценности, включително към етническа търпимост.

ФИГУРА 1

Представянето е схематично и обобщава множество анализи на партийната диференциация от гледна точка на ценностите, присъщи на масовите избиратели на партиите и споделяни от партийния елит.

Разбира се тази диференциация на ролите и избора на етикетите не са произволни. В основата на процеса са по-дълбоки тенденции на социална диференциация и разслоение, което създава нова, различна от реалния социализъм, мрежа от социални интереси, стремящи се към политически израз. По-конкретно тази нова мрежа от интереси съответства на различните социални интереси, появили се по повод на демонтажа на комунистическата система. В България тези процеси са аналогични на ставащото в другите източноевропейски страни. Важното е, че във всички случаи диференциацията на интересите има една легитимна интерпретация – западната – и тя създава основанията за новите партийни роли и етикети.

Наред с представителството на тези нови интереси, партийната диференциация се влияе и от други два фактора: институционалната структура и международното обкръжение.⁷ Международното обкръжение, какво вече казахме, влияе многостранно и чрез множество канали, единият от които, може би в този случай най-съществения, е чрез международната легитимация на политическите роли и на съответстващите им политически партии.

В България постепенно партиите изпълват пространството отляво надясно, заемайки почти всички „ниши“ и възприемайки по този начин един европейски стандарт. Много повече западноевропейски, отколкото американски, където същите понятия нямат същия смисъл, както в Европа. Ето как се разполагат в масовото съзнание партиите по скалата ляво-дясно през 1991 г.:⁸

⁶ Kitschelt, H. Party Systems in East Central Europe. Consolidation or Fluidity? Glasgow, 1995, p.70.

⁷ Виж модела на Andreas Stadler, цитиран от М. Волер в: М. Waller, Parties, Trade Unions and Society in East-Central Europe. Ilford, Essex, 1994, p.30.

⁸ Данните са от изследване на Центъра за изследване на демокрацията от август, 1991 г., цитирани в: Махалото на Дарендорф. София, 1995 г., с. 41.

ФИГУРА 2

БСП	ОСД	БСП	БЗНС	Либерали	СДС
2.0	2.4	2.9	3.0	3.4	4.0
2		3			4
Ляво					Дясно

Картината не се променя съществено през следващите години, което означава, че независимо от множеството промени на партийните етикети, независимо от промените на самите партии и коалиции за времето след 1991 г., основните роли остават, само конкретните актьори се сменят. Моят се, обаче, електоралните съотношения между съставките на българското политическо пространство, изграждащо се по европейски образец.

Лявото и дясното са европейски етикети, които поради отвореността на българския политически живот към чуждите модели, са възприети и у нас още в началото на века. Логиката на разделянето на лявото и дясното отпраща обикновено към някакъв „философски“ въпрос, който трайно разделя масовите мнения, възгледите, идеите на две. И както в Европа, така и у нас лявото и дясното в политическия живот се свързва с определено историческо събитие, което по своята значителност води до ценностна и психологическа схизма в обществото. Впоследствие тази схизма, травмирала дълбоко съзнанието, се предава през поколенията като съвкупен политически опит на нацията, като нейна политическа култура. В периферните култури, каквато е и нашата, върху това основополагащо събитие са наслаждава и влиянието на чужди политически модели, на чужди политически етикети. Тази социална схизма в българската история се повтаря нееднократно, поддържайки винаги жив един политически манихеизъм и липсата на траен политически консенсус.

Още преди Освобождението през 1878 г. патриотичното българско политическо общество се разделя по един основен пункт – за пътя на националната независимост. „Революционерите“ разчитат на самостоятелното освободително действие на самия народ и се заемат да го просвещават и подготвят за въстание. Те формират „партията на младите“, която остава твърде чувствителна към „националната тема“. По-умерените интелекенти, много от които са получили добро образование в чужбина, разчитат на чуждата помощ за националното освобождение или на реформирането на Османската империя. Те формират „партията на старите“.

По време на Учредителното събрание през 1879 г. партиите на „младите“ и „старите“ възприемат европейските етикети либерали и консерватори. Всъщност тогава започват да стават и партии. Защото „млади“ и „стари“ са обществени роли, които в хода на историята се поемат от различни политически сили. „Младите“ поемат ролята на „хъшовете“: несъгласие със статуквото, опора върху собствени сили на българския народ, чувствителност към „националната“ тема (независимост, самостоятелност, „собствен път“). „Старите“ поемат ролята на Добродетелната дружина: „мъдрост“, „умереност“, търсене на компромиси с турското правителство и на международна подкрепа. „Старите“ са космополити, отворени към Европа и чуждите „изпитани“ модели, традиционни русофили (чувствителност към историческия благодетел на българите, но и възприемчивост към реда на установените и съхранявани социални йерархии).

Това разделение на българското политическо общество в навечерието на Освобождението между „младите“ и „старите“ структурира политическия процес на съвременна България и се предава през поколенията като съвкупен политически опит на нацията, достигайки до наши дни. Политически „леви“ и „десни“ в България са наследниците на „младите“ и „старите“. Но с някои типично български особености.

В България никога не е успявала да пусне дълбоки корени една традиционна консервативна десница. Преди всичко, защото няма потомствена аристокрация и, съответно, носител на елитарни ценности. За десните партии по традиция най-често гласуват хора от едни и същи социални страти: по-заможни и по-образовани. И точно това е най-големият им социално-политически проблем в една страна, която остава относително „равна в бедността си“, където елитът се дели от останалата маса най-много с едно поколение. Така класическата десница в българския политически живот твърде бързо се превръща популистка десница, стремяща се винаги да се опира на масова политическа пасивност, но същевременно да печели при необходимост подкрепата на блатото, на демоса.

Привидно след 1944 г. десницата изчезва от политическия живот. Но не изчезват „старите“. Ролята им се поема от новото комунистическо правителство. В началото комунизмът в България поема ролята на модернизирал обществения проект – фактически страната се превърна в индустриална през 50-те и 60-те години. От друга страна комунистическата партия синтезира идеологически едно възлово противоречие в българската политика – между отвореността към чуждите модели (по това време на мода е съветският), опираща се на традиционното русофилство на „старите“, и възприемчивостта на масовото съзнание към егалитарни внушения. Комунистите успяват да постигнат един фактически синтез между „дясната“ и „лявата“ политическа традиция. Същевременно новият режим, дошъл на власт и вследствие на силно нарасналата политизация, постепенно започва да паразитира върху традиционната аполитичност, като същевременно я стимулира. Комунистическата партия на власт се превръща в „партия на реда и социалните йерархии“. И кризата на комунистическия режим започва с масовото осъзнаване на фалша на официално прокламираната базова характеристика на социалистическото общество – равенството.

В България никога социалната диференциация не е била толкова развита, че да произведе достатъчно многоброен индустриален пролетариат или в по-ново време – достатъчно хомогенна класа на наемния труд. Поради това социалната основа на партиите, оспорващи социалното статукво и социалния порядък винаги е била твърде аморфна, твърде размита и нестабилна.

Наследниците на „младите“ от старата Либерална партия дават начало на повечето политически партии на ХХ век. Политическата история на „младите“ демонстрира един български феномен – преместването надясно на всяка новопоявила се или новоотцепила се партия тогава, когато дойде на власт. Ролята на „младите“ се поема последователно от различни политически формации, като обикновено „бившите млади“ стават „нови стари“.

В края на ХІХ век „младите“ се олицетворяват от демократите на Петко Каравелов: републиканци, макар и умерени; отричащи икономическия либерализъм, макар и не социалисти; обърнати към народа, а не към елита. В началото на ХХ век демократите вече са поели ролята на „старите“ – от тях се отделят радикалите (които самият Каравелов обявява за „социалисти“). Същевременно либералните партии стават все по-националистически и популистки и също минават надясно. А се появяват и нови за политическата традиция политически партии – социалистите и земеделците. Последните дълго време играят ролята на „младите“ в политическия живот – до 1944 г., когато идват на власт, а с това „остаряват“.

Много от новосъздадените след 1989 г. партии се обявяват за продължители на политически формации отпреди 1945 г. и на „ролево“ равнище, наистина бяха техни продължители (като БЗНС, Демократическата партия). Особеността на ситуацията е в това, че „революционната“ страна на процеса, ролята на „младите“, на силите на промяната, като реакция на станалата консервативна сила комунистическа партия, в началото заемат като цяло „десни“ идеологически позиции (частен бизнес, свободен пазар, приоритет на индивидуалната свобода, антиколективизъм).⁹ Но от друга страна

⁹ На въпроса, с коя политическа партия асоциирате обществената промяна, през август 1991 г. 15.2% отговарят – „с левицата“, докато 20.6% – „с десницата“. Виж: Махалото на Дарендорф..., с.40.

на новата опозиция остава особено чувствителна към „социалната справедливост“, потъпкана от „стария режим“, чувствителна към солидарността.

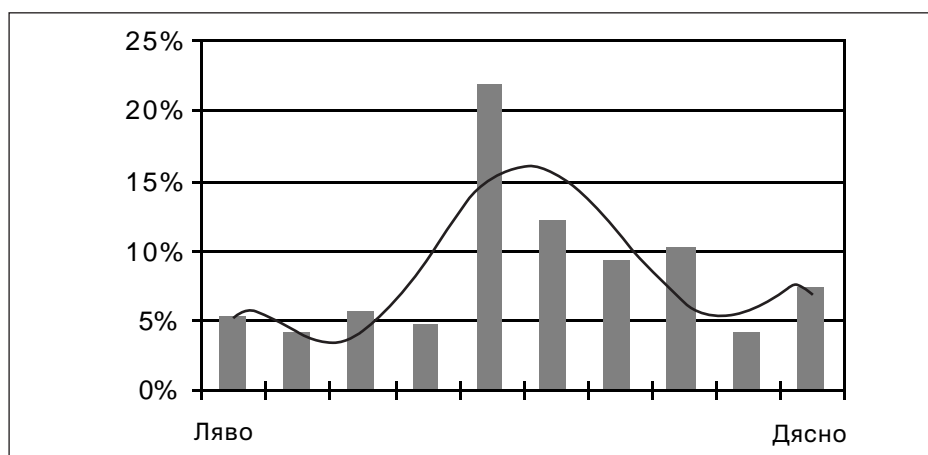
Тази размитост на чертите на основните политически партии характеризира прехода като цяло. Това има няколко последици, които имат пряко отношение към международната легитимация на българските политически партии, която като цяло е по-късна в сравнение с други централноевропейски страни:

- големите партии, като БСП и СДС претендират да представляват цялото общество, палитрата от политически ценности и стратегии;
- двупартийното противопоставяне дълго време се развива манихейски, като изключване на другия, а не като относителна подялба на политическото пространство;
- неопределеността (идеологическа, политическа, социална) на политическите партии много често свежда идейно-политически различия до личностно-морални различия, което пречатства дълготрайните междупартийни обединения и в крайна сметка консолидацията на партийната система.

Едва отскоро политическото пространство в страната започва да се диференцира и стабилизира по „класическата“ схема, едва отскоро се самоопределят такива политически сили, които представляват специфични групови интереси, а не играят само символна роля („ново“ и „старо“). Този процес продължава и неговите видими резултати са както в идейното избистряне на основните политически актьори, така и в създаването на такива политически актьори, най-често самоопределящи се като „център“, и възпроизвеждащи една „класическа“ политическа палитра от еко-левицата и социалдемократията до центристкия либерализъм и умерения консерватизъм.

В това отношение самите избиратели не се отличават значително от избирателите в страните на ЕС. Ето как през януари 1998 г. се самопоставят по скала ляво / дясно:¹⁰

ФИГУРА 3

Избирателите възприемат позицията си по тази линия на политическа идентификация, следвайки най-често партийните послания. Не толкова партиите следват самоидентификацията на избирателите, колкото избирателите възприемат партийната самопозиция по скалата ляво/дясно. Самоидентификацията на политическите партии в България по измерението ляво-дясно много по-тясно следва логиката на западната интерпретация, според която комунистите са „крайно леви“, социалистите – „леви“, земеделците и либералите – „центристи“, а демократите и християндемократите са „десни“. Често тези заимствани от европейската политическа традиция самоидентификации наляво, в центъра или надясно създава типични за България

¹⁰ Данните са от Международно изследване на ценностите, осъществено за България от Института за социални ценности и структури съвместно с BBSS Gallup International през януари 1998 г.

и Източна Европа недоразумения: лявата БСП има консервативен по ценности електорат, десния СДС използва революционни по същество техники за политическа мобилизация. Освен това твърде често партиите на власт, независимо от самоидентификацията им, провеждат по принуда „дясна“ политика (приватизация, развитие на свободния пазар), докато партиите в опозиция прибегват често до левичарски методи на политическа борба (окупации, бойкоти, улични протести).

В България партиите се самоопределят на основата на един възприет в Европа класически порядък на организация на политическото пространство (независимо че в днешно време не е еднозначно съдържанието на понятията „ляво“ и „дясно“ в отделните страни), а избирателите възприемат този порядък като свой. Това е един от начините на сближаване на ориентацията в политиката европейския модел. И тук е мястото да се каже, че сближаването е повече с европейския, а не толкова с американския модел, защото в САЩ самопозицията на партиите и политиките между „ляво“ и „дясно“ не е релевантна.

3.3. „ЕВРОПЕЙСКИЯТ КОНСЕНСУС“

От друга страна, недостатъчната идейна диференцираност на партиите подхранва един „европейски консенсус“. Преди всичко той е същностен – няма повече или по-малко влиятелна политическа сила в България (с редките изключения на някои крайно маргинални партии без никакво влияние в политически дебат), която да не подчертава, че присъединяването на България към ЕС е несъмнен и първостепенен приоритет. По вече споменатите причини всяка българска политическа партия, бореща се за влияние в обществото, подчертава вяност към „идеята Европа“ и не пропуска да изтъкне успешните стъпки, които е предприемала, когато е била в правителството, за да доближи България до ЕС. Дори в законодателните дебати много често опозицията, когато иска да се противопостави на някой правителствен законопроект, изтъква нуждата от „европейска експертиза“ с оглед на сближаване на законодателството или подкрепя често отрицателната си позиция с аргумента, че законопроектът противоречи на европейските норми.

Досега всъщност политическите партии допринесоха за това, общественото мнение да е почти единодушно в европейския избор на България. Друг е въпросът, че в момента това не е достатъчно. Въпросът за присъединяването изисква конкретни решения в конкретни сфери, а обществото все още не е наясно по няколко основни проблема:

- с какво точно България може да допринесе за общите политики на ЕС и за общата роля на Съюза в света;
- от какво точно България ще трябва да се лиши, за да бъде приета без сблъсък на интересите в ЕС;
- какво точно не достига на България, от гледна точка на критериите на ЕС;
- какво е оптималното съотношение между следването на непрекъснато усложняващите се критерии за членство в ЕС и осъществяването на самостоятелна стратегия за национално развитие.

Политическите партии ще трябва да поемат сега новата, конкретната страна на дебата за ЕС в България. И ако те вече могат да разчитат на международна легитимация на тяхната политическа роля и място в националната политическа палитра, то те ще могат да бъдат посредници в „пренасянето“ на европейския дебат в България в цялата му комплексност и иманентен плурализъм. И обратно, политически партии в България ще могат да пренесат на европейско равнище палитрата от възгледи в България за развитието и функционирането на ЕС.

Досега ролята на партиите за възприемането на европейските модели е по-скоро „обективна“ – по своята роля, функции, идентификация, партиите го правят, като цяло несъзнателно. Всъщност целенасочена дейност за сближаване с европейски партньори, за лобиране в отделни страни, за изграждане на трайни двустранни партийни връзки, като цяло е рядкост.

Партиите са оставили нещата в ръцете на отделни експерти, слабо са ангажирани партийните ръководства и инстанции. От друга страна партиите предпочитат да работят най-вече с институциите на ЕС в Брюксел, с Парламентарната асамблея на Съвета на Европа, донякъде с евро-партиите. Но много по-слаби са контактите на двустранно партийно равнище. Там преобладава дейността на различни партийни фондации, връзките са опосредствани.

През вече десетте години на прехода се очертават и различни типове на подход на партиите към практическата организация на процеса на присъединяване на България към ЕС. Две партии имат по-конкретни правителствени практики в това отношение: БСП (1994-1996) и СДС (след 1997). Като управляваща партия БСП създава модел на интеграция към ЕС, основан на съществуването на Междуведомствен комитет под ръководството на заместник-министър на външните работи, който координира дейността на министерствата и е под контрола на Парламента (постоянната комисия за външна политика и европейска интеграция). Центърът на тежестта при този модел е в сферата на общите политически решения, а законодателният орган е активната страна. Като управляваща партия СДС изгражда малко по-различен модел. При него основната тежест по координацията на присъединяването на България към ЕС пада върху Министерството на правосъдието и европейската интеграция, като Министерство на външните работи е национален координатор по програмата ФАР. Парламентът има по-обща координираща функция. Центърът на тежестта е върху техническите стъпки по възприемането на европейското законодателство, като активният фактор е изпълнителната власт. Тези различия произтичат както от политическите различия между двете партии, така и от развитието на самия процес на интегриране на България в ЕС.

4. ПЪТЯТ НА ПАРТИИТЕ КЪМ ЕВРОПА

Външнополитическите приоритети на партиите в България като цяло се покриват с националните приоритети така, както бихме ги описали като част от съществуващия външнополитически консенсус: интегриране в ЕС, приятелство със САЩ, партньорство с Русия, добросъседство на Балканите. Всяка от политическите партии има своя принос за този консенсус, особено по отношение на членството в ЕС. Всъщност външнополитическите различия са по отношение на членството в НАТО, но не и по отношение на членството в ЕС. Дебатът все още се води на пределно общо равнище и това пречи да се дискутира в детайли връзката между ЕС и НАТО в областта на политиката на сигурност. И въпреки тези съществени различия, консенсусът по външната политика е дори по-широк, отколкото изглежда на пръв поглед.

4.1. БСП И ПЪТЯТ КЪМ ЕВРОПЕЙСКАТА СОЦИАЛДЕМОКРАЦИЯ

Социалдемократическата международна легитимност може би е от най-голямо значение на БСП. БСП се обявява за наследник на социалдемократията от 1891 г., но и на Комунистическата партия от 1919 г. След като променя името си през април 1990 г. тя търси своята легитимност преди всичко като партия на социалдемократите в България. Очевидно е, че БСП, наследникът на бившите комунисти, може да се легитимира като нова демократична партия, скъсала с миналото, най-вече ако получи подкрепата на международната социалдемократия.

Пред тази търсена международна легитимност БСП се сблъсква с множество препятствия. Преди всичко Социалистическият интернационал има български член – БСДП. Така през всичките години на прехода БСП се стреми непрекъснато да дава доказателства за своя социалдемократизъм и да се опитва да сътрудничи с БСДП, след като основната част от нея напусна СДС през 1991 г. Второто предизвикателство пред пътя на БСП към социалдемократията е новосъздадената Българска евролевица. Възникнала вследствие на острата политическа криза през януари 1997 г. Евролевицата още с появяването си заявява стремежите си да се легитимира като българска социалдемократия. За БСП това е силен удар, наред с другото свързан и с отлив към новата формация на мнозина нейни лидери, занимаващи се дотогава с международните контакти на партията със Социалистическия интернационал и с Партията на Европейските Социалисти (ПЕС).

През 1992 г. БСП отправя официална молба за членство в СИ и процесът набира скорост през следващите две години, когато са проведени поредица от посещения по покана на влиятелни социалдемократически партии (Германия, Белгия, Франция, Гърция). През декември 1994 г. БСП получава статут на „постоянно поканена партия“ в СИ. След кризата 1996-1997 г. отношенията са замразени вследствие на разочарованието на международната социалдемократия от провала на управлението на БСП. Напоследък има нови стъпки на динамизиране на отношенията с международните социалдемократически партньори на БСП (на последния ѝ конгрес през май 1998 г. присъства новоизбраният секретар на ПЕС).

Най-тесни са контактите на БСП със социалдемократите на Гърция (ПАСОК), Австрия и Германия. По-редки и сдържани са отношенията с Лейбъристиката партия на Великобритания и Шведската социалдемократия и ИСРП. Както се вижда съществува известна геополитическа специфика, често свързана и с личните контакти на ръководството на БСП.

Макар БСП да се сблъсква със съперничеството на БСДП и Евролевицата, тя има важни козове през европейската социалдемократия. Засега от значение за ПЕС е дали съответната национална социалдемократическа партия може да бъде реална алтернатива на управление, включително и дали е способна в обозримо бъдеще да спечели парламентарни избори. Засега в полето на българската левица БСП има единствена шансове да спечели избори, макар и не толкова скоро. БСДП и Евролевицата все още са неизмеримо по-слаби поотделно. Вероятно БСП ще заложи на това, ко-

гато изтъква преимуществата си като легитимен партньор на ПЕС в България (в ПЕС за момента няма български представител). БСП разчита, че международната социалдемократия е поставена в ситуацията на труден избор между „истинска“ социалдемократическа партия в България и „силна“ социалдемократическа партия в България, и че ще избере по-скоро силна партия, която се социалдемократизира, отколкото слаба, макар и несъмнено социалдемократическа партия. От друга страна БСП разчита и на резервите, които ПЕС имаше спрямо БСДП заради коалицията ѝ през 1997-1998 г. със СДС, смятан за консервативна партия.

Активна е политиката на БСП и чрез „партийните фондации“. Тя вече е установила добри работни контакти с Европейския форум за демокрация и солидарност (фондация, близка до ПЕС), сътрудничи активно с фондация „Фридрих Еберт“ (на ГСДП), Института за международни отношения, близо до ПАСОК. Активна дейност в тази насока развиват и фондации, близки до БСП, като „Солидарно общество“ или „Европейски социални ценности“, които имат свои международни контакти. В редица случаи, обаче, фондациите около БСП са по-често инструмент за вътрешнопартийна борба, отколкото средство за укрепване на международните връзки на партията.

Втората насока на търсене на социалдемократическа легитимност са контактите и тесните отношения с аналогични партии от Източна Европа – наследници на бившите комунистически партии, които също търсят международна социалдемократическа легитимация. В частност това са Унгарската социалистическа партия, Социалдемократията на Република Полша, социалдемократите от Словения, както и социалдемократически партии от Украйна и Русия. Смисълът на такъв приоритет е във „взаимното легитимиране“, особено що се отнася до източноевропейски социалдемократически партии, приети в ПЕС като наблюдатели (Социалдемократията на Република Полша, Унгарската социалистическа партия, Партията на демократичната левица на Словакия и Обединената листа на словенските социалдемократи).

С по-голямата част от другите социалдемократически партии БСП контактува чрез депутатите си в Парламентарната асамблея на Съвета на Европа (ПАСЕ) и други асамблеи на международни организации, където членува България.

Третата насока на международната дейност на БСП е свързана с нейната международна легитимност на лява партия. Дълго време БСП се самоназовава „модерна лява партия“, сякаш за да подчертае самоличност между традиционната социалдемократия и реформирания се комунизъм, синтез по принцип отворен към левицата. Израз на това е членството на БСП в Черноморската асамблея на ляво-центристки партии (създадена през декември 1996 г.), където от България членува и Евролевицата. Тази асамблея включва не само по една партия от страна, а инициатор за създаването ѝ е Грузинската Социалдемократическа парти. Засега Асамблеята представлява само едно начало в по-тясно сътрудничество между близки леви и ляво-центристки партии от Черно море¹¹.

Макар да не членува, БСП участва в някои инициативи и на Форума на новата европейска левица, включваща леви партии като Обединената левица в Испания, Движението на гражданите на Шевенман във Франция, Партията на демократичния социализъм в Германия и др. Очевидно БСП се стреми да бъде легитимирана като социалдемократическа партия и затова само участва в някои инициативи на този Форум. По същество това е обединения на реформиращи се комунистически партии от Европа, но и на леви формации, които нямат комунистическа генеалогия, но стоят „по-наляво“ от социалдемократията.

По отношение на Балканите БСП се стреми да контактува на равна основа с всички влиятелни политически партии в балканските държави, без да

¹¹ В Асамблеята участват: ПАСОК от Гърция, Социалдемократите от Турция, две леви партии то Украйна (социалисти и социалдемократи), две леви партии то Румъния (на Петре Роман и на Йон Илиеску), две партии от Русия (Социалдемократическият съюз и партията на Иван Рибкин), една партия от Молдова.

изразява особени приоритети. Това трябва да се разбира като заявен стремеж да води национална политика в района, да изгражда облик на национална партия (а не само социалдемократическа и лява). Най-активни са контактите с гръцките политически партии (както с ПАСОК, така и с Коалицията на левите партии, Гръцката комунистическа партия, Нова демокрация). В Македония също се поддържат активни контакти с почти всички партии. В Югославия, Румъния и Албания контактите са най-вече със социалдемократически и социалистически партии.

Така в международната си политика виждаме БСП да изгражда политическото си лице около два стълба: социалдемократическа партия на българска почва и националноотговорна политическа сила. Същевременно линията на лявата партия в общ смисъл, която не иска да противопоставя различните съставки на международната левица, също е достатъчно ясно открояна. БСП, както заявява политическата резолюция от последния ѝ конгрес, се стреми към „отваряне към лявото движение в Европа и света.“¹²

Все още БСП търси ясни си идеологически облик. Тя се стреми да бъде легитимирана като социалдемократия от европейски тип, но няма приемлива „западна самоличност“ за западноевропейските ѝ партньори. Тя подкрепя безрезервно интегрирането на България в ЕС, но е резервирана към членството в НАТО. „Стратегическият избор на България е членството ѝ в Европейския съюз“, се заявява в Политическия доклад пред 43 конгрес на партията (май 1998), но допълва, че БСП е за „последователно провеждане на политика на неучастие във военни съюзи“. Последното може да се свърже с една очевидна особеност на политическия облик на БСП – стремежа ѝ да се представи за партията, изключително заинтересована от поддържането на приятелски връзки с Русия. Темата „анти-НАТО“ на БСП е израз както на реминисценции от миналото, колкото на проява на „руската“ страна на международната ѝ самоличност.

Не бива да се забравя, че в самата БСП съществуват течения, които се различават съществено по отношение на социалдемократическата самоличност на партията. Все още не може със сигурност да се смята, че партията е успяла да се консолидира върху принципите на европейската социалдемократия. Достатъчно влиятелни среди в нея застъпват идеята за широка лява партия, съвместяваща социализма, социалдемократията и неокомунизма. Тази двойственост на международната идентичност на БСП затруднява безпроблемното ѝ „припознаване“ от западноевропейската социалдемократия като цяло. Затова и БСП се опитва да постигне такова признание с частични стъпки, чрез посредничеството на отделни и влиятелни партии на СИ и ПЕС.

4.2. СДС: ОТ ПОЛИТИЧЕСКА АМБИВАЛЕНТНОСТ КЪМ ХРИСТИЯНДЕМОКРАТИЧЕСКИ ОБЛИК

СДС възниква като коалиция от некомунистически партии и организации. По своя произход СДС се определя като антикомунистическа партия. Още в зората на новия партиен плурализъм в България СДС идеологически и политически се самоопределя като антипод на комунистическата партия, на БСП. Зад централния лозунг на коалицията по време на първите избори през 1990-1992 г. „Тоталитаризъм или демокрация“ стои стремежът на СДС да представлява цялата политическа палитра на възприетата като модел западна демокрация, която изключва всякакви останки от комунизма, включително и реформиращата се комунистическа партия.

От друга страна, СДС в началото е широка коалиция от партии и организации с различна идейна ориентация. В коалицията първоначално съжителстват леви и ляво-центристки партии (социалдемократи, земеделци), десни и консервативни партии (демократи и монархисти), либерални партии, зелени, еколози и т.н. Тази идеологическа неопределеност на СДС в продължение на години ориентира международните му контакти към отделните партии. По-големите партии в коалицията се ориентират към сво-

¹² Политическа резолюция на 43 конгрес на БСП, Информационен бюлетин на ВС на БСП, бр. 9, май 1998, с.4.

ите европейски аналози, включително към съответните международни обединения.

До 1992-1993 г. чрез отделните си съставки СДС членува в няколко различни международни партийни обединения, показвайки по този начин една палитра от политически лица, някои от които противоречиви. Погледнато като цяло СДС в началния период на съществуването си, е конгломерат от социалдемократи, либерали и консерватори, обединени от антикомунизма и общия стремеж за изграждане на плуралистична демокрация. Но с течение на времето съотношението между тези три основни съставки на коалицията се променя, като по този начин се променя и съвкупния облик на СДС като цяло.

Първа получава международна легитимност БСДП, която още след възстановяването си и благодарение на личния международен авторитет на лидера си Петър Дертлиев е възстановена като член на Социалистическия интернационал. През май 1991 г. тя да се разцепва по повод на приемането на новата конституция и отношението към групата на 39-те депутати на СДС, провеждащи гладна стачка срещу приемането на конституцията. Напусналите СДС социалдемократи (начело с П.Дертлиев) запазват статута си на членове на Социалистическия интернационал, докато новосъздадената Социалдемократическа партия в СДС поддържа връзки с интернационала, макар и не като негов член. С напускането на П.Дертлиев социалдемократическата съставка в СДС значително намалява, не само дела си, но и относителната си политическа тежест. По същото време СДС е напусната и от влиятелна група от „Екогласност“, които идеологически могат да бъдат причислени към левите еколози, близки до социалдемократията.

Напускането на СДС и от БЗНС „Никола Петков“ (с Милан Дренчев) през 1991 г. също отслабва позициите на левите и ляво-центристките партии в коалицията. Останалите в Съюза земеделци се самоопределят като десен център. Като цяло след първата вълна на разцепления и партийна диференциация през 1991-1992 г. СДС се оказва изместен по-надясно, към либералната ос. Което в началото изглежда свършено логично, след като СДС се самоопределя като антипод на лявата БСП.

Изглежда най-много партии от СДС се стремят в началото към членство в Либералния интернационал, т.е. към либерална самоличност. Това е свързано и с либералната самоидентификация на редица интелектуалци, заемащи в началото ръководни позиции в СДС. Първоначално статут на наблюдатели получават Националните клубове за демокрация и Радикалдемократическата партия (РДП). Постепенно със засилването на позициите на РДП тя е приета за пълноправен член на Либералния интернационал. Значителна роля в либералната самоидентификация на много организации в СДС изиграва и Фондация „Фридрих Науман“ на германската Свободна демократическа партия, което подпомага инициативи за разпространение на либералните ценности. Либералите остават най-влиятелното крило в СДС до 1993 г., още повече, че тогавашния президент Жельо Желев е индивидуален член на Либералния интернационал.

Вълната от конфликти между тогавашния президент Жельо Желев и СДС и последвалите нови разцепления в коалицията през 1992-1993 г. отслабват позициите на либералите в коалицията.¹³ Практически към 1995-1996 г. в СДС остават малко от либералните формации от началото, с което Съюзът отново се отмества идеологически и политически надясно, към оста на християндемократите и консерваторите.

Още в рамките на СДС Демократическата партия (ДП) и Обединения християндемократически център (ОХДЦ) се ориентират към партньори сред европейската десница. През 1992 г. те са приети като асоциирани членове в Европейския християндемократически съюз (ЕХДС). През 1995 г. ДП, заедно с новия си партньор в Народен съюз – БЗНС, са приети като

¹³ РДП също се разцепва, като част от нея напуска СДС, запазвайки статута си на член на Либералния интернационал. Със статут на наблюдатели в Либералния интернационал са и две крила на Националните клубове за демокрация, напуснали СДС през 1992 – Българската партия либерали и Съюз „Нов избор“ (и двете партии са смятани за близки до бившия президент Ж.Желев).

пълноправни членове на ЕХДС, който през октомври 1996 г. взема решение за вливане в Европейската народна партия, първоначално парламентарната фракция на християндемократите в Европейския парламент.¹⁴ Към 1995-1996 г. по редица причини ОХДЦ, особено след напускането на СДС от демократите, придобива решително влияние и политическа тежест. Практическо това съвпада, ако не е и една от причините, за окончателно възприетия християндемократически облик от СДС.

Тази ситуация, при която СДС не членува като цяло в никакво международно партийно обединение, но отделни партии от съюза са членове на европейски обединения, продължава до 1996 година, когато новото ръководство на коалицията предприема усилия за превръщането ѝ в единна политическа партия. По това време тенденциите на партийна диференциация, разцепление и съюзяване, вече са довели до намаляване на дела на левите и лявоцентристките политически партии и организации в състава на СДС. Така по-скоро естествено и логично СДС вече като единна партия през 1997-1998 г. става член на Европейската народна партия. Общият процес на изграждане на партийната структура в България постепенно отмества СДС надясно, макар първоначално той да включва влиятелни леви партии. Това идеологическо и политическо избистряне позволява на европейските партии да „припознаят“ СДС като част от десните и дясно-центристки сили.

СДС разчита на особената подкрепа на германските християндемократи в усилията да постигне благоприятни условия за България в отношенията и с ЕС. СДС намира подкрепа на редица свои инициативи и от страна на влиятелни фондации, свързани с консерваторите или християндемократите в Европа – фондацията „Конрад Аденауер“ (на германския ХДС), фондацията „Робер Шуман“ (близка до френския Съюз за френска демокрация), фондацията „Уестминстър“, близка до британските консерватори и други.

От друга страна, политическата генеалогия на СДС го свързва с влиянието на американски политически партии и институти в България. СДС с появата си е определян в масовото съзнание като „западната партия“, легитимираща се с проекта си да направи България част от западния свят, противопоставян на „източния комунизъм“. Още в самото начало коалицията получава сериозна политическа, идеологическа и материална подкрепа от различни фондации и асоциации от САЩ (сред които в рамките на програми на главно чрез Американската информационна агенция, Националния демократически институт за и Националния републикански институт за международни отношения). Поради това в СДС винаги са съществували две успоредни, понякога конкурентни линии на международна легитимация – европейската и американската.

Едва ли има истинско „напрежение“ между тези две основания на международната самоличност на СДС. Все пак може да се говори и за конкурентни стратегии, които понякога раздвояват Съюза по проблеми, по които ЕС и САЩ стоят на различни становища. Но с включването в структурите на европейските партии СДС определено възприема по-европейска стратегия, без по никакъв начин да се дистанцира от американската подкрепа.

Активна международна дейност развиват и фондацииите, близки до СДС. От една страна, това са организации, създадени отдавна и имащи за цел да подпомагат развитието на СДС, като фондация „Демокрация“. От друга страна, това са нови фондации (като „Победа 2“), чиято дейност е най-вече около изборите и вътрешнопартийна. На трето място са фондацииите, възникнали с идването на СДС на власт след 1997 г. – фондацииите „Бъдеще за България“ или „Ценности“. Всички тези организации имат ши-

¹⁴ В ЕХДС членува от 1991 г. и БЗНС – крилото, което след множество разцепления, продължава да сътрудничи със СДС, без да е член на коалицията (сега – БЗНС-НС). Коалицията Народен съюз (ДП и БЗНС-НС) не се конкурира със СДС в ЕНП, напротив, съществува известно „разделяне на задачите“. Докато СДС, чрез своята фондация „Демокрация“ поддържа приоритетни контакти с фондация „Конрад Аденауер“ (на германския ХДС), партньорите от НС поддържат най-вече контакти с фондация „Ханс Зайдел“ (на германския ХСС).

рока международна дейност и до известна степен осъществяват разделение на труда, без да си съперничат. Те са инструменти за осъществяването и на международните контакти на СДС., и, особено напоследък, за разширяването на палитрата от чужди партии, с които СДС поддържа контакти.

4.3. ЕВРОЛЕВИЦАТА В ТЪРСЕНЕ НА ЛЕГИТИМНОСТ

Евролевицата е нова партия, но тя има своята история. Възниква на основата на създаденото през 1993 г. Гражданско обединение за републиката (ГОР) и в резултат от кризата в БСП, довела до напускането на редица нейни ръководители през 1997 г. Още с появата си новата формация заявява ясен стремеж да се легитимира като българска социалдемократия от европейски тип.

Лидерът ѝ Ал. Томов оглавява още през 1990 г. едно от идейните течения в тогавашната комунистическа партия – Движението за демократичен социализъм, възприемайки основни идеи на европейската социалдемократия. Отделянето от БСП и създаването на ГОР през 1993 г., който привлича и разочаровани от СДС либерали, изисква едновременно две противоположни стратегии:

- либерално отдалечаване от социализма на БСП (завой надясно);
- либерално отдалечаване от консерватизма на СДС (завой надясно).

В началото ГОР е по-скоро центристска формация, изповядваща либерални идеи и най-вече републиканизъм. Но динамиката на партийната структура в България измества организацията наляво. Причините за това са няколко. Преди всичко ГОР възниква в период на електорален подем на БСП и не може да разчита толкова на разочаровани избиратели на социалистите, колкото на бивши либерални и леви избиратели на СДС, разочаровани от изместването надясно на коалицията. Така през 1994 г. ГОР е в коалиция с БСДП и Зелената партия – ДАР – определяна от собствените ѝ лидери като социал-либерален синтез.

Впоследствие с кризата на БСП обединението получава възможност да привлече разочаровани привърженици на социалистите. Така естествено Евролевицата, възниквайки на основата на ГОР, заема пространството наляво от центъра и започва да претендира за социалдемократическа легитимност.

Евролевицата още със създаването си привлича в своите ръководни инстанции бивши лидери на БСП, които преди това се занимават с международните връзки на партията. Това несъмнено спомага за по-бързото приемане на новата партия като претендент за международна социалдемократическа легитимация. Според мнозина наблюдатели Евролевицата в момента има най-големи шансове от другите партии в България да бъде привлечена в ПЕС, което би било силен коз за членство и в Социалистическия интернационал.

От друга страна, Евролевицата все още е политически слаба и трудно може да се надява в близко бъдеще да спечели самостоятелно парламентарни избори. Това я прави особено активна в търсенето на различни форми на политическо сътрудничество и дори коалиция с други социалдемократически и социалистически формации в България. Вярно е, че Евролевицата засега единствена от левите партии в България успява да привлича нови организации (макар и малки), които се вливат в нея, както и нови депутати от разпадналата се ПГ на БББ. Все пак нейното електорално присъствие остава ограничено, което налага търсенето на коалиционни формули.

В търсене на международна социалдемократическа легитимация Евролевицата има силен коз. За разлика от БСП, тя категорично възприема западна самоличност, обявявайки се в подкрепа на членството на България както в ЕС, така и в НАТО. „Конгресът на Евролевицата, състоял се на 28 февруари – 1 март 1998 г. определя европейският избор на България и нейното членство в Европейския съюз, Съвета на Европа, ЗЕС и НАТО като необходима среда за политическа, икономическа и военна сигурност; за ус-

пешно развитие на българското общество и ускорено провеждане на реформите“.¹⁵

Евролевицата поддържа интензивни контакти с европейски социалдемократически партии, с леви партии от Черноморския район, с балкански политически сили и с международните социалдемократически фондации. Интензивността на тези контакти конкурира контактите на БСП и е по-голямо от реалния дял на партията в политическия живот. Нещо повече, Евролевицата е може би единствената партия, която „разглежда вътрешнополитическата и международната си дейност като средство за цялостната интеграция на България в Европейския съюз“.¹⁶ Около Евролевицата действат няколко фондации, които също поддържат международни контакти, при това още преди създаването на партията. Такава фондация е Центърът за стратегически изследвания „XXI век“, който до голяма степен създаде международната легитимност на Евролевицата дори преди създаването ѝ. С Евролевицата работят и други фондации, като „Нова Левица“, подпомагаща списанието „Социалдемокрация“. Тази фондация има не толкова международна роля, колкото се опитва да поддържа един общ форум на левите партии в България със социалдемократическа ориентация (БСДП, Евролевицата, БСП, ОБТ). Изглежда усилията за единодействие на социалдемократите се подпомагат и насърчават от Партията на европейските социалисти, както и от отделни социалдемократически фондации от ЕС.

4.4. ПРИНОСЪТ НА ДРУГИТЕ ПАРТИИ

Своят дял в партийната дипломация на България за интегриране в ЕС имат и други, по-малки партии. Засега е очевидно, че партийната система в България остава до голяма степен биполярна – с две конкуриращи се партии, които оставят малко място за „центристки партии“. От друга страна тази силна биполярност допълнително е съдействала за размиването на облика на политическите партии и за по-трудното идентифициране от страна на западните политически партии на партньори и аналози в България.

Активни са международните контакти на БСДП. След излизането си от СДС, партията търси своята самоличност в българското политическо пространство, опитвайки различни форми на коалиция със смятани за близки в тактическо отношение политически сили: в СДС-център с Екогласност през 1991 г.; в коалицията ДАР с ГОР, Зелените и АСО-независими през 1994 г.; в ОСД със СДС и Народен съюз през 1997 г. Напоследък, не без съветите на ПЕС и отделни социалдемократически партньори, БСДП все повече афишира готовност за сътрудничество предимно с леви партии, изповядващи социалдемократическа идеология. Фондацията на БСДП „Янко Сакъзов“, освен че сътрудничи с аналогични фондации на европейската социалдемократия, играе активна роля в отстояването на тази лява самоличност на БСДП.

Най-активни като международно присъствие са либералите и зелените. Това е свързано и с факта, че двете политически тенденции от самото си възникване в българската политическа действителност след 1989 г. имат международна легитимация и в началото за влиятелни сили в СДС. Поредиците разцепления, отделянето им от СДС, трудните финансови условия поставя либералните и зелените партии в полето на активната политика. От друга страна присъствието им на политическата сцена се дължи не на последно място и на международната им легитимация.

Либералните партии и организации в България са все още разпръснати. Това са преди всичко малки партии като РДП, Българска партия либерали, Нов избор, както и новосъздадената Либерална алтернатива на Ж.Желев. Всички те имат международна легитимация като членове или наблюдатели на Либералния интернационал и притежават влиятелни международни контакти. Изглежда вследствие на известен международен натиск, но и като резултат от фактическото маргинализиране на либералите от центъ-

¹⁵ 12 тезиса за Европа. – Сп. „Социалдемократия“, бр.6, юни 1998, с.24.

¹⁶ Пак там.

ра на политическите събития, напоследък се замисля създаването на Либерален съюз, който да бъде политическия израз на либералната линия в политическия живот на България. Тази инициатива се подкрепя и от международни либерални организации. Освен това раздвижването сред либералните среди предоставя и нова възможност през ДПС. Възникнало като партия, отстояваща интересите най-вече на турската етническа общност в България, Движението се сблъсква с нуждата да се определи по основната политическа (европейска) ос ляво/дясно. ДПС отначало се самоопределя като дясно-центристка формация, но през 1993 прави „завой наляво“, когато фактически сътрудничи с БСП при правителството на Л. Берков. С намаляването на значението на етническата самоличност в политическия живот (въпреки събитията в някои съседни на България страни, това е факт), ДПС все повече търси адекватна политическа идентичност. Един от опитите за това е коалицията Обединение за национално спасение, заедно с либерални, зелени и монархически организации. Но това обединение няма ясен идеен и политически облик. Вероятното присъединяване на ДПС към планирания Либерален съюз ще бъде най-вероятно стратегически избор за тази партия, по традиция свързвана с българските турци. Последното по всяка вероятност ще увеличи силно тежестта на либералите както на вътрешнополитическата сцена, така и в международен план, където ще могат да се легитимират не само като класически либерали, но и като партия на етническата толерантност.

Партията на Ж.Желев работи и с фондацията „Жельо Желев“, която има активна международна дейност и до голяма степен развива международната легитимност на патрона си, който е единствения индивидуален член от България на Либералния интернационал.

Зелените също имат международна легитимация. Те имат партньори и аналози в почти всички европейски страни, членуват в зелени обединения в Европа и света. Множеството разцепления в организациите на българските еколози, започнали още през 1990 г. досега създават трудности за западноевропейските им партньори, когато търсят своите постоянни аналози в България. Проблемът на зелените и екологичните партии и организации в България е свързан също така и с особено неясните им политико-идеологически позиции. Тях ги виждаме както либерали, така и десни, така и либертарни и леви, така и монархисти. В ЕС по-голямата част от зелените можем да причислим към либертарните леви, които не са нито социалисти, нито комунисти, нито социалдемократи. В много редки случаи зелените и екологичните организации имат консервативна генеалогия. Изясняването на мястото и ролята на зелените в политическата палитра в България, както и приносът им в интегрирането на България в ЕС тепърва предстои.

Голяма активност проявява в международните си контакти близката до Зелената партия фондация „Вита тера“. В известен смисъл именно това е и основният посредник на партията с външния свят. Независимо от трудностите при дефинирането на политическата си самоличност в българските условия, дейността на тази фондация легитимира българските зелени като европейски еколози, чиято програма възприема основните идеи на европейските ѝ аналози: устойчиво развитие, качество на живота, жизнена среда и т.н.

Останалите политически партии в България имат относително слабо влияние върху процесите на интегриране на страната в ЕС, макар някои от тях да са установили добри и лесни контакти със своите аналози от ЕС, в повечето случаи това са националистически партии (като БНРП и ЛДП), за които развитието на ЕС не е приоритет. Същото се отнася и до палитрата комунистически и крайно леви партии, повечето от които продължават да гледат на ЕС като на враждебна организация. Макар че от гледна точка на вътрешнополитическия дебат тези партии обогатяват съществуващите позиции, включително с идеи, които не би трябвало да бъдат подминавани, ако сериозно се стремим към членство в ЕС, а именно:

- каква част от суверенитета си е склонна България да предостави на наднационалните органи;

- как България ще съчетае своята национална самоличност с европейската идея (тук можем да отбележим политическата роля на организация като ВМРО или на Движението „Гергьовден“);
- как ще се променя ЕС и доколко той няма да се превърне в „клуб на богатите“ и т.н.

5. ЕВРОПЕЙСКИТЕ СТАНДАРТИ И НАЦИОНАЛНАТА САМОЛИЧНОСТ

След такава поредица от политически заемки от чужбина и най-вече от Европа, редно е да се запитаме, има ли „български политически модел“. Дори самото поставяне на въпроса носи опасността от попадането в тесните рамки на националистическите интерпретации, основани върху идеята за „самородното“, „самобитното“, „българското“ в политическия живот. Още отсега трябва да е ясно, че онези политически сили и лидери, които афишират крайна чувствителност към „националното“, най-често попадат в клопката на някакъв имплицитен и непризнаван чужд политически модел. Може да прозвучи парадоксално, но най-често национализмът е антинационален. Всички български национализми в крайна сметка стигат до идеята „една нация – една държава“, която предполага отношение към „инородците“ като към второстепенни хора. Познат модел, който не е българско изобретение и който се основава върху изключването на онези, които са различни (независимо дали става дума за евреи, протестанти, турци или цигани).

Напоследък все по-често виждаме опити за дефиниране веднъж завинаги на българската самоличност, на българщината. Тя се търси предимно в историята (например в границите на Второто българско царство), но така също в културата (наследници на древната тракийска цивилизация, родина на славянската азбука), в религията (стар православен народ), в икономиката (гостоприемство и туризъм). Оттук и опитът за синтез на национална самоличност около полето на наслагване на няколко различни традиции: европейска античност – славянство – православие. Изобщо теми, около които се гради днешният националистически дискурс в България. Не че тези традиции са измислени, но видимо е измислена тезата, че именно съчетанието им е достатъчно, за да дефинираме самоличността на съвременния българин. Във всеки случай етническата толерантност, умението към приспособяване и съжителство с различни култури вероятно също е част, ако не и най-съществената част, на българския „национален характер“. Но не е ли това и „европейското“, към което в крайна сметка се стремим. И ако търсим „самородни“ български политически модели, те много повече се основават на последното, отколкото на триадата „тракийско злато – кирилица – православие“.

Ако погледнем днешния политически живот в България, може би също ще открием опит за оригинален политически модел. Всъщност, когато политическите наблюдатели говорят за „български модел“, имат предвид най-вече онова, което отличава днешна България от останалите пост-комунистически страни. Най-често сред характеристиките на „българския модел“ се изтъкват: мирния и сравнително плавен преход; относителната социална стабилност; овладяването на етническите напрежения; несъмненият успех на демократичното движение, съчетано със запазване на относителното влияние на наследника на комунистическата партия.

На пръв поглед оригиналността на днешния български политически модел е в намирането на известен политически консенсус, позволил избягването на катастрофални сблъсъци по пътя на радикалната промяна. И този относителен консенсус е по-скоро несъзнателен, резултат от взаимодействието на различни стратегии и намерения. Едва ли можем да допуснем следването на някакъв общ, надпартиен политически модел. Всъщност неговите елементи можем да открием вече в останалите пост-комунистически страни. По-скоро именно отвореността към чужди модели е създала онова стечение на обстоятелствата, онова неповторимо съчетание на политически стратегии, които взети общо очертават контурите на „българския политически модел“. И ролята на политическите партии за това е несъмнена.

Ако отново погледнем към историята, ще видим, че дори опитите за оригинални български политически модели са относително оригинални. Те повече или по-малко се основават на оригинално съчетание на разнород-

ни политически принципи, стремят се да ги пригледят към уникалната социално-политическа действителност. Желанието „да вземе най-доброто“ от света, за да го „настигнем и надминем“ пронизва цялата ни история. Но тази възприемчивост никога не остава тотална, никога не остава „по един единствен азимут“. Винаги, дори тогава, когато изглежда, че изборът на модел е направен „веднъж завинаги“, политическия елит се оглежда и за други модели. В тази готовност да се смени моделът при първа възможност се крие онова, което вероятно можем да наречем „българска самобитност“.

С други думи, възприемането на чужд политически модел винаги е съпътствано от скептичното „да, но...“. Защото наред с отвореността към чужди проекти, българското общество е останало достатъчно скептично към чуждата подкрепа. Европа изглежда общобългарски референтен модел на цивилизованост и модерност, но Европа същевременно често е била чужда и враждебна.

Днешният политически модел също изглежда еkleктична смес от възприети принципи и норми. Независимо от очевидните различия между предлаганите политически решения, независимо от напредналата диференциация на политическото пространство, стремежът към оригинално съчетание на различни начала присъства в дейността на почти всеки от днешните политически субекти. Едно остава общо – афишираната модерност, „блян към модерност“. Но този вечен в българския политически живот порив е както признание за неуспялата модернизация, така и отказ от приемане на унифициращия принцип на модерната политика. Именно еkleктиката на политически проекти, пъстротата от идеи и модели, която е иманентна черта на Европа, на ЕС, е съдържанието на оригиналния български политически модел.

* * *

Какво можем да очакваме от политическите партии с оглед на по-бързото придвижване на България към пълноправно членство в ЕС? Могат ли партиите да засилят влиянието си върху процеса, независимо от това, че във всеки случай можем да очакваме стремежи отделните партии да трупат политически дивиденди от това.

- Законодателството би трябвало да подпомага консолидирането на политическите партии, за да могат те да бъдат по-независими от случайни спонсори и по-устойчиви във времето. В тази връзка е редно да се направи така, че партиите да зависят в по-голяма степен от публичното финансиране в България, отколкото от помощи, включително по каналите на европейските партии.
- Партиите имат неизползвани резерви за влияние върху сближаването на България с ЕС и в частност могат по-пълноценно да използват двустранните контакти. По ред причини, понякога от финансов характер, партиите не винаги са в състояние да поддържат пълноценни двустранни контакти.
- Партиите могат да работят по-целенасочено с партньорите си в Парламентарната асамблея на Съвета на Европа или в Европейския парламент, а не само с европейските институции. Поради неизбистрената идентичност на партиите в България, досега повечето от тях залагаха на всяка възможност за сътрудничество с европейски партии. Сегашната ситуация стимулира концентрирането върху по-малко партньори, но за сметка на по-интензивни контакти с тях.
- Партиите могат да поемат международни мисии в помощ на държавните институции, независимо дали са в опозиция или в правителството. Известно равнище на сътрудничество между партиите в областта на европейската политика е постижимо, без да се смята, че някой ще извлече от това единствено политически дивиденди за сметка на другите. Практиката на взаимно информиране между парламентарно представените партии за предстоящи международни мисии може се да закрепят в парламентарната процедура.

ПРИЛОЖЕНИЕ

- 1. Партиите**
- 2. Хроника**
- 3. Резултати от изборите (1990-1997)**
- 4. Общественото мнение и ЕС**
- 5. Избрана библиография**

1. ПАРТИИТЕ

В България са регистрирани около 200 политически партии, от които не повече от 50 участват редовно на изборите. След изборите през април 1997 г. в НС бяха избрани депутати от пет партии и коалиции: БСП, Българска Евролевица, Обединение за национално спасение (ДПС, Зелена партия, Съюз „Нов избор“), БББ, ОДС (като коалиция на СДС и Народен съюз).

Българска социалистическа партия (БСП)

Наследник на БКП, управлявала страната през 45 години след 1944 г. По брой на членовете (над 100000) БСП представлява една от най-големите партии в България. През април 1990 г. приема сегашното си име – БСП. Бившата КП е дала начало на множество други политически партии – социалдемократически или неокомунистически. Сред произлезлите от БКП и БСП партии са: Алтернативната социалиберална партия (АСП), участвала в коалиция със СДС през 1991-1993; Алтернативното социалистическо обединение (АСО), вляло се в Евролевицата през февруари 1998 г.; частично и Гражданското обединение за републиката (ГОР), чийто лидер Александър Томов е бил лидер и на БСП и вицепремиер в коалиционния кабинет на Димитър Попов.

В рамките на БСП съществуват фракции, които имат често противоречиви политически идентичности. От една страна това е Обединението за социална демокрация, създадено през 1993 г., от друга страна – неокомунистическата „Марксистка платформа“, създадена още през 1990 г. Ръководството на партията обикновено се стреми да балансира между тях.

След оставката на дългогодишният комунистически лидер Тодор Живков през ноември 1989 г. БСП обновява ръководството си и на власт идва тройката Петър Младенов (президент), Александър Лилев (председател на партията) и Андрей Луканов (премиер). Единството на тези лидери е за кратко време. През 1990-1991 г. подават оставки П.Младенов и А.Луканов (вследствие на натиска на опозицията, но също така и вследствие на относителна изолираност в собствената им партия). БСП печели учредителните избори през 1990 г., но остава относително изолирана в политиката. Поради това предпочита коалицията и участва заедно с представители на СДС и без изрично политическо споразумение в коалиционното правителство на Димитър Попов (1990-1991). През октомври 1991 губи парламентарните избори с малко и излиза в опозиция. Но след година успява влезе в парламентарното мнозинство на правителството от експерти на проф. Любен Берков. В новите условия е обновено ръководството на партията и за неин лидер е избран Жан Виденов (който замества оттеглилия се Александър Лилев).

През 1994 г. БСП печели абсолютно мнозинство и съставя правителство с премиер Жан Виденов. Новото ръководство също балансира между различните тенденции, но все по-често е критикувано от Обединението за социална демокрация (където е и А.Луканов). През 1996 г., вследствие на остра финансова, икономическа и политическа криза, БСП се съгласява на предсрочни избори (февруари 1997 г.). Това ѝ съгласие води до разцепление в ръководството. Критиците на Жан Виденов (Н.Камов, Ф.Боков и др.) напускат ръководството и партията. БСП губи катастрофално на предсрочните парламентарни избори през април 1997 г. и излиза в опозиция. Тази криза води и до смяна на ръководството – през декември 1996 г. за нов председател е избран Георги Първанов, който се опитва да се сближи с ОСД. Привържениците на Жан Виденов се обединяват около фракцията „Открит форум“, ръководена от Кр.Праемянов. В момента БСП е най-голямата опозиционна партия.

Българска евролевица

Партията е създадена в началото на 1997 г. вследствие на кризата в БСП и в резултат на развитието на Гражданското обединение за републиката (ГОР), когато лидерът му Александър Томов напуска БСП. През 1994 г. ГОР участва в коалицията ДАР (Демократична алтернатива за републиката), за-

едно със Социалдемократическата партия, Зелените и алтернативните социалисти (отцепила се от БСП партия). След като коалицията не успява да прескочи бариерата от 4%, тя се разпада.

Евролевицата е учредена на 22 февруари 1997 г. след като някои лидери на БСП, както и фракцията „Движение за хуманен социализъм“ в БСДП напускат партиите си и се присъединяват към Александър Томов. Учредителният конгрес на Българската Евролевица (където се обединяват формално нейните съставки – ГОР, алтернативните социалисти и социалдемократите) се провежда на 28 февруари – 1 март 1998 г. Евролевицата успява да прескочи изборителния праг на изборите през април 1997 г. и да сформира собствена парламентарна група, която се разширява с някои членове на разпадналата се ПГ на БББ. През 1998-1999 г. Евролевицата сътрудничи тясно с БСДП и нейния съюзник Обединената партия на труда – всички със социалдемократическа насоченост, но без парламентарно представителство.

Български бизнес блок (БББ)

Партията е създадена през 1990 г. от група нови бизнесмени. Приетата през 1993 г. програма изисква пълна свобода за частната инициатива, приватизация и подпомагане на националния бизнес от страна на държавата. БББ участва на всички парламентарни избори, но в парламента е представена след изборите през 1994 г. Лидерът и Жорж Ганчев участва в президентските надпревари и по правило успява да събере на първия тур четири пъти повече гласове, отколкото партийните листи на БББ (средно 17-18% от действителните гласове). Причината е най-вече в това, че Ж.Ганчев успява на няколко пъти да олицетворява „протестния вот“ на по-младите поколения.

БББ е разнородна партия. Това води до чести конфликти в нея, между отделни депутати и партийния лидер. Още през 1994-1995 г. има разцепление, довело до временното разпадане на парламентарната група. През ноември 1997 г. от БББ се отцепва влиятелна група около Христо Иванов. Така отново в парламента групата на БББ се разпада. Тези конфликти водят напоследък до отлив на избиратели и до преориентирането им към други политически алтернативи.

Движение за права и свободи (ДПС)

Учредено през януари 1990 г. на основата на опита от нелегални организации преди 1989 г., създадени като съпротива срещу преименуването на българските турци през 1984-1985 г. Несменяем лидер на партията е Ахмед Доган. Официално партията се обявява за равнопоставяне на всички граждани в България, а електоралната му база е най-вече сред общността на българските турци. На всички парламентарни избори ДПС получава достатъчна подкрепа (средно 6-7% от всички гласове), което му осигурява парламентарна група. На президентските избори през 1992 и 1996 г. ДПС подкрепя кандидатите на СДС.

ДПС е негласен участник в парламентарното мнозинство на СДС след 1991 г., но непопулярната икономическа политика на правителството води до оттегляне на подкрепата за Филип Димитров. Това води до оставка на кабинета и до сформиранието по инициатива на ДПС на експертно правителство начело с Любен Берков, подкрепяно в парламента от БСП и част от напуснали СДС депутати (1992-1994). ДПС се опитва най-често да провежда центристка политика.

ДПС също изживява вътрешни конфликти. През октомври 1993 г. група негови дейци, обединени от бившия главен мюфтия Недим Генджев създават Демократичната партия на справедливостта. Опитът е да се създаде алтернатива на ДПС, по-близка до БСП. През май 1994 г. група депутати на ДПС е учредена Партията на демократичните промени (начело с Мехмед Ходжа), която изглежда като алтернатива на ДПС, близка повече до СДС.

На предсрочните парламентарни избори през април 1997 г. ДПС създава коалицията „Обединение за национално спасение“ (ОНС), заедно със

Зелената партия (Александър Каракачанов) и либералната партия „Нов избор“ (Димитър Луджев). Тази коалиция е опит на ДПС за разшири политическото си влияние извън тясната група на етническите турци. Макар обединението да се представи като поддръжник на възстановяването на монархията в България (завръщането на Симеон II), тази стъпка на ДПС е и към политическо сътрудничество с учредената през 1996 г. Либерално-демократична алтернатива на бившия президент Желев.

Народен съюз – Демократическа партия, БЗНС

Съюзът е създаден през септември 1994 г. между Демократическата партия (с председател Стефан Савов, който е и председател на НС от коалицията СДС през 1991-1993) и БЗНС (с председател Анастасия Димитрова-Мозер). Народният съюз успява самостоятелно да прескочи изборния праг през декември 1994 г., получава значителен брой гласове на местните избори през 1995 г. През 1996-1997 г. участва в коалицията ОДС.

БЗНС е наследник на историческия БЗНС, създаден през 1899 г. и управлявал самостоятелно през 1920-1923 г. След 1944 г. част от земеделците стават съюзници на комунистите, а друга част (БЗНС „Никола Петков“) остават в опозиция и през 1947 г. за поставени извън закона. Това разделение се възстановява през 1989-1990 г., когато съществуват два БЗНС. Но ако във ВНС (1990-1991) и двата съюза имат депутати (БЗНС като самостоятелна група, а БЗНС „Никола Петков“ в състава на Парламентарния СДС), то на изборите през октомври 1991 г. в парламента не е избран нито един земеделски депутат. През 1992 г. последват множество разцепления на земеделците – появяват се 5 земеделски съюза. В началото на 1993 г. след обединителен конгрес, е основан БЗНС с нов лидер – Анастасия Димитрова-Мозер, завърналата се от САЩ дъщеря на исторически земеделски лидер от 1940-те години). Но и това единство е временно. Значителна група земеделци около Светослав Шиваров основават собствен съюз и участват в парламентарния съюз на БСП (1994-1997). Друга група земеделци остават в СДС до превръщането му в партия (Евгений Бакърджиев). През май 1997 г. настъпва разцепление в БЗНС, Ан. Димитрова-Мозер основава собствен БЗНС-Народен съюз, който запазва участието си в коалицията с демократите, както и участието си в правителството на ОДС.

Вторият участник в Народен съюз – Демократическата партия, е наследник на историческата ДП, създадена през 1896 г. Първоначално е в състава на СДС. През септември 1994 г. напуска коалицията и основава със земеделците Ноароден съюз. ДП също изживява вътрешни конфликти. През септември 1994 г. част от дейците ѝ основават нова партия, която се влива обратно в СДС. ДП участва в ОДС на изборите през 1997 г. и в правителството на ОДС сега (вицепремиерът Веселин Методиев).

Съюз на демократичните сили (СДС)

СДС е основан като коалиция на 10 политически партии и организации през декември 1989 г. в самото начало на промените. В състава му са граждански сдружения и независими организации, възникнали преди това, като Екогласност, профсъюзът „Подкрепа“, Клубът за гласност и демокрация и др. Към основания съюз се присъединяват и възстановени политически партии, като БСДП или БЗНС „Никола Петков“ (и двете забранени през 1947 г.). В самото си начало СДС е пъстра палитра от политически партии – от левите – социалдемократи, еколози, земеделци, през либералните Клубове за демокрация, до десните християндемократи (Обединения християндемократически център), демократи и монархисти. Първи председател на съюза е д-р Жельо Желев, сменен от Петър Берон на 1 август 1990 г. след избирането му за президент на републиката. През декември 1990 г. СДС има нов председател – Филип Димитров, с което започва и процес на промяна в коалицията надясно.

Коалицията СДС първоначално е основана на принципа на съгласието между партиите-членове. Това функциониране често води до остри вътрешни противоречия. През първата половина на 1991 г. в хода на изработ-

ването на новата конституция от Великото народно събрание, народните представители на СДС се разделят на две групи: за и против конституцията, изработена съвместно с бившите комунисти. В резултат на това през май 1991 г. от коалицията се отделят левите партии – социалдемократите, Екогласност, а по-късно и земеделците (БЗНС „Никола Петков“), които поемат самостоятелен път в политиката. По същото време СДС напускат либералите и зелените.

През октомври 1991 г. СДС печели относително мнозинство на парламентарните избори и сформира свое правителство, подкрепено в парламента с негласно споразумение от депутатите на ДПС. През януари 1992 г. президентските избори се печелят от кандидатската двойка на СДС Жельо Желев и Блага димитрова. През 1992-3 г. след оставката на първото правителство на СДС на Филип Димитров, се изострят отношенията между Съюза и президента Желев. През 1993 г. вицепрезидентката Бл.Димитрова подава оставка. От СДС излиза нова вълна либерали, привърженици на Желев. През 1994 г. коалицията е напусната и от демократите (ДП). Постепенно в коалицията надмощие получава ОХДЦ, а с това се налага и една християндемократическа самоличност. След катастрофалните за Съюза избори от декември 1994 г. е избран нов председател – Иван Костов.

Новото ръководство предприема действия по трансформацията на СДС в единна политическа партия. През февруари 1997 г. СДС е регистрирана като единна политическа партия, с нов устав и централизирано ръководство. На президентските (1996) и парламентарните (1997) избори СДС участва с други партии (ВМРО, ДП, БЗНС и социалдемократите) в коалицията Обединени демократични сили (ОДС), напусната впоследствие от БСДП и ВМРО.

2. ХРОНИКА

- 09.08.1988 Уставновени са дипломатическите отношения между България и Европейската общност.
- 10.11.1989 Тодор Живков подава оставка. За държавен глава е избран Петър Младенов. Начало на демократичните промени в България.
- 07.12.1989 Десет партии и организации учредяват СДС с председател д-р Жельо Желев.

1990

- 16.01.1990 Започва работа „Кръглата маса“ с участието на БКП и представители на СДС.
- 03.04.1990 След промяна на Конституцията от 1971 г. Петър Младенов е избран за президент.
- 08.05.1990 Подписано е Споразумение за търговско и икономическо сътрудничество между България и ЕО.
- 10-17.06.1990 Избори за Велико народно събрание. Мнозинство печели БСП, следвана от СДС, БЗНС и ДПС.
- 06.07.1990 Президентът Младенов подава оставка след масови демонстрации. ВНС след няколко неуспешни тура избира Жельо Желев за президент, а ген. Атанас Семерджиев за вицепрезидент.
- 29.08.1990 България установява дипломатически отношения с НАТО.
- 17.09.1990 България се присъединява към програма Фар.
- 28.11.1990 България е асоцииран член на Североатлантическата асамблея.
- 09.12.1990 Оставка на Петър Берон като председател на СДС, заместил Желев. За нов председател е избран Филип Димитров.
- 19.12.1990 След оставката на Андрей Луканов, за министър председател е избран Димитър Попов, който сформира коалиционен кабинет (широка коалиция).
- 22.12.1990 ВНС приема резолюция, изразяваща желанието на България да стане член на ЕО.

1991

- 04.04.1991 Основан е Атлантическият клуб в София.
- 19.05.1991 Разцепление на Националната конференция на СДС – напускат социалдемократите, екологите, либералите, зелените.
- 13.10.1991 Парламентарни и местни избори. СДС получава относително мнозинство. Сформирано е първото правителство на СДС с премиер Филип Димитров (от 5.11.1991).
- 17.12.1991 След оттеглянето на Ал. Лилев, за нов председател на БСП е избран Жан Виденов.

1992

- 12.1-19.02.1992 Президентски избори. Печелят кандидатите на СДС Жельо Желев и Блага Димитрова.
- 07.05.1992 България е приета за член на Съвета на Европа.
- 13.05.1992 Започват преговорите между България и ЕО за асоцииране.

- 30.08.1992 На пресконференция в Бояна президентът Желев формулира остри критики срещу политиката на правителството на СДС.
- 28.10.1992 След неуспешен вот на доверие, правителството на Филип Димитров подава оставка.
- 28.12.1992 След неуспех на СДС и БСП да съставят правителство, ДПС съставя правителство от експерти с премиер проф. Любен Беров. Настъпва разцепление в СДС.

1993

- 08.03.1993 Подписано е Европейското споразумение за асоцииране (влиза в сила на 1.02.1995).
- 26.05.1993 Александър Томов напуска БСП и създава ГОР.
- 30.06.1993 Вицепрезидентката Блага Димитрова подава оставка заради несъгласие с Ж. Желев.
- 21.12.1993 Декларация на НС в подкрепа на членството на България в НАТО и ЗЕС.
- 31.12.1993 Влиза в сила Временното споразумение за търговия между ЕО и България.

1994

- 12.01.1994 България решава да се присъедини към инициативата „Партньорство за мир“ на НАТО.
- 14.02.1994 България официално се присъединява към „партньорство за мир“.
- 09.05.1994 България е асоцииран член на ЗЕС (в сила от 6.03.1995).
- 13.10.1994 Демократическата партия напуска СДС.
- 18.12.1994 След споразумение между парламентарните партии за предсрочни избори, за министър-председател на служебното правителство е назначена Ренета Инджова.
- 18.12.1994 Предсрочни парламентарни избори. Мнозинство печели БСП в коалиция със земеделци и еколози.
- 29.12.1994 Иван Костов е избран за нов председател на СДС на мястото на подалия оставка Филип Димитров.

1995

- 26.01.1995 Жан Виденов е избран на министър-председател (БСП).
- 22.03.1995 Българското правителство създава специален междуведомствен механизъм за организация на дейностите по асоциирането с ЕС.
- 29.05.1995 Започва работата си Съвета по асоциирането България-ЕС.
- 06.09.1995 Започва работа Смесеният парламентарен комитет България-ЕС.
- 29.10.1995 Местни избори. БСП печели в повечето общини. Прогрес отбелязва Народен съюз.
- 01.12.1995 Народното събрание одобрява официалната молба на България за членство в ЕС.

1996

- 29.03.1996 Споразумение между СДС и Народен съюз за организиране на предварителни избори за излъчване на общ кандидат на опозицията за президент.
- 15-17.04.1996 Годишна сесия на УС на ЕБВР в София.
- 17.05.1996 Начало на поредицата от банкови фалити.

- 01.06.1996 Предварителни избори за определяне на кандидат за президент на опозицията. Печели кандидатът на СДС Петър Стоянов. Президентът Желев, кандидат на НС, получава една трета от подадените гласове.
- 06.07.1996 Съгласно предварителното споразумение, НС предлага като кандидат за вицепрезидент Тодор Кавалджиев.
- 12.07.1996 България става член на Васенаарското споразумение.
- 20.07.1996 Георги Пирински и Иван Маразов са кандидати на БСП за президентските избори.
- 27.08.1996 ЦИК отказва да регистрира кандидатите на БСП заради проблем с българското гражданство по рождение на Георги Пирински, както го изисква законът (Пирински е роден в САЩ през 1948 г.).
- 03.09.1996 БСП определя Иван Маразов и Ирина Бокова за свои кандидати за президентските избори.
- 23.09.1996 БНБ поставя под особен надзор 9 банки със затруднена ликвидност.
- 02.10.1996 България става член на СТО.
- 03.10.1996 Застрелян на улицата е бившият премиер Андрей Луканов.
- 27.10-03.11.1996 Президентски избори. Печелят Петър Стоянов и Тодор Кавалджиев.
- 12.11.1996 Видни социалисти напускат ръководството на БСП (Н. Камов, Ф. Боков, Е. Поптодорова и др.). Г. Пирински подава оставка като министър на външните работи.
- 20.11.1996 В СДС назрява конфликт между привържениците на „съюза“ и привържениците на „единната партия“.
- 30.11.1996 Жельо Желев създава партията Либерално-демократична алтернатива.
- 04.12.1996 Обща стачка на КНСБ.
- 23.12.1996 Георги Първанов е избран за председател на БСП на мястото на подалия оставка Жан Виденов.
- 28.12.1996 Жан Виденов подава оставка като премиер.

1997

- 10-11.01.1997 Демонстрации около парламента, прераснали в погром на парламента и сблъсъци с полицията.
- 04.02.1997 Политическо споразумение между парламентарните партии за провеждане на предсрочни парламентарни избори.
- 15-16.02.1997 На Национална конференция СДС се трансформира в единна партия.
- 19.04.1997 Избори за НС. Мнозинство печели ОДС. Сформирано е правителство на ОДС с премиер Иван Костов.
- 10.07.1997 Българското правителство създава нов механизъм за координиране на подготовката за присъединяването на България към ЕС.
- 23.07.1997 НС приема Декларация за едновременно започване на преговори за членство в ЕС с асоциираните страни.

1998

- 23.03.1998 Правителството приема Национална стратегия за присъединяване към ЕС и Национална програма за възприемане на *Acquis communautaire*.
- 27.04.1998 България започва скрийнинг за съответствието на законодателството с това на ЕС.

3. РЕЗУЛТАТИ ОТ ИЗБОРИТЕ (1990-1997)

	1990 парламент	1991 парламент	1992-1 президент	1992-2 президент	1994 парламент	1995 местни вл.	1996-1 президент	1996-2 президент	1997 парламент
СДС <i>% от гласовете</i>	2216127 32.59	1903569 28.07	2261913 33.27	2726766 39.87	1254465 17.97	958502 14.36			
Народен съюз <i>% от гласовете</i>					338427 4.85	315811 4.73			
ОДС <i>% от гласовете</i>						248139 3.72	1889825 27.70	2502517 36.62	2223714 32.61
БЗНС <i>% от гласовете</i>	492500 7.24								
БЗНС - единен <i>% от гласовете</i>		214031 3.16							
БЗНС "Никола Петков" <i>% от гласовете</i>		190446 2.81							
ДПС <i>% от гласовете</i>	368929 5.43	418341 6.17			282711 4.05	244317 3.66			323429 4.74
БББ <i>% от гласовете</i>		73379 1.08	853044 12.55		245951 3.52	153232 2.30	937686 13.75		209796 3.08
БСП <i>% от гласовете</i>	2886363 42.45	1836050 27.07	1546843 22.75	2438294 35.66	2258212 32.36	1647283 24.69	1158204 16.98	1687242 24.69	939308 13.77
АСО <i>% от гласовете</i>	16014 0.24								
АСП <i>% от гласовете</i>	22037 0.32								
СДС - център (социалдемократи) <i>% от гласовете</i>		177295 2.61							
СДС - либерали <i>% от гласовете</i>		155903 2.30							
Евролевица (А.Томов, ГОР) <i>% от гласовете</i>					196995 2.82		135517 1.99		234058 3.43
Други партии <i>% от гласовете</i>		565924 8.34	411969 6.06		612850 8.78	605096 9.07	302785 4.44		324996 4.77
<i>% от гласовете</i>	6121198 90.02	5534938 81.62	5073769 74.63	5165060 75.53	5189611 74.36	4172380 62.53	4288500 62.86	4189759 61.30	4255301 62.40
Негласували	678802 6800000	1246775 6781713	1724922 6798691	1673465 6838525	1789513 6979124	2500726 6673106	2533325 6821825	2644779 6834538	2564210 6819511

4. ОБЩЕСТВЕНОТО МНЕНИЕ И ЕС

4.1. ИМИДЖЪТ НА ЕС В БЪЛГАРИЯ

Какво е отношението Ви към ЕС?

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Позитивно	47	46	51	42	37	27	42	50
Негативно	1	1	2	6	6	8	4	3
Неутрално	14	16	12	17	23	15	19	17

(по Central and Eastern Eurobarometer, 1996, 1997, 1998).

4.2. ЧЛЕНСТВОТО НА БЪЛГАРИЯ В ЕС

1993: Отношение към задълбочаването на връзките на България с:

(%)	Одобрение	Неодобрение	Колебание
Обединена Европа	74	2	4
НАТО	54	8	11a

(по ББСС Галъп, Годишен обзор 1994).

1995: Одобрение за задълбочаване на връзките с:

	(%)
с ЕС	72
с НАТО	41
с Русия	65
със САЩ	47

(по Балкански монитор, В: ББСС Галъп, Годишен обзор 1996).

1996: Одобрение на членството на България в ЕС:

	(%)
За	64
Против	33
Колебание	3

(по GFK, проучване за БЕКСА, Shikova I., K.Nikolov, The Political Economy of the Eastern Enlargement of the European Union.- Sofia, 1994, p.27.).

1996: Приоритет за външната политика на България трябва да бъде:

	(%)
Европа	48
Русия	20
САЩ	7
Друг	3
Не знае	22

(по ББСС Галъп, Годишен обзор 1997).

5. ИЗБРАНА БИБЛИОГРАФИЯ

1. Александров, Евгени. Българската външна политика след 1990 г. като психологически проблем. „Международни отношения“, бр.5-6, 1995.
2. Баджева, Мира. Натовските бомби и българските партии. в. „Сега“, 29.03.1999.
3. Българска Евролевица (учредителен конгрес, февруари 1998). „Социалдемокрация“, бр.3, 1998.
4. Външната политика на Република България през погледа на левите партии (среща от декември 1998). „Международни отношения“, бр.1, 1999.
5. Горанова, Иглика. Българските партии стават все по-нормални с помощта на Европейския съюз. в. „Пари“, 17.07.1998.
6. Иванов, Андрей. Конспект на програмите на политическите партии в България. „Политически изследвания“, бр.2, 1994.
7. Иванов, Мартин. „Големите“ политически играчи на 1997: СДС, БСП и бъдещата партийна система на България. „Демократически преглед“, бр.3-4, 1997-98.
8. Илинов, Петър. Обзор на политическите документи на СДС издадени за парламентарните избори 1997 г. „Един завет“, бр.2, 1997.
9. Инджев, Иво. НАТО разцепи БСП на три лагера. Сп. „Сега“, бр.5, 1996.
10. Камов, Николай. Вътрешните проблеми на българската външна политика. „Ново време“, бр.3, 1995.
11. Карасимеонов, Георги. Политическите партии в посткомунистическа България. „Политически изследвания“, бр.2, 1995.
12. Кръстев, Чавдар. Възход и падение на идейните течения в БСП. „Ново време“, бр.3, 1993.
13. Неделчев, Михаил. СДС в подстъпите на властта. „Съвременник“, бр.1, 1996.
14. Неделчев, Михаил. СДС във властта. Част 1. „Съвременник“, бр.2, 1996.
15. Неделчев, Михаил. СДС във властта. Част 2. „Демократически преглед“, бр.4-5, 1996.
16. Павлов, Владимир. Обществени организации, външна политика, международни отношения. „Международни отношения“, бр.1, 1996.
17. Тодоров, Антоний. Очакване за Евролевица. „Евролевица“, бр.7, 1997.
18. Тодоров, Антоний. СДС – парадоксът на прехода. Сп. „Сега“, бр.13, 1997.
19. Чуков Владимир. Външна политика и елит. „Международни отношения“, бр.6, 1998.
20. Ivanov Andrey (ed.) Bulgaria and NATO. The Debate at Five to Twelve.- Sofia 1997.
21. Shikova Ingrid, Krassimir Nikolov. The Political Economy of the Eastern Enlargement of the European Union & A case Study on Bulgaria.- Sofia, 1999.